

SUOMEN ROMANIEN KOHTAAMA SYRJINTÄ JA RASISMI

Kokemuksia, mielipiteitä ja sosiaalityön ratkaisumalleja

Janne Tapio Heinonen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Maisterintutkielma

Maaliskuu 2019

 <div> HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI </div>		
Tiedekunta/Osasto Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos Sosiaalityö
Tekijä Janne Heinonen		
Työn nimi Suomen romanien kohtaama syrjintä ja rasismi Kokemuksia, mielipiteitä ja sosiaalityön ratkaisumalleja		
Oppiaine Sosiaalityö		
Työn laji Maisterintutkielma	Aika 3/2019	Sivumäärä 64 (+ 1 liite)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tässä maisterintutkielmassa tarkastellaan Suomen romanien kohtaamaa syrjintää ja rasismia etenkin työelämässä. Tutkielman tarkoituksena on antaa ääni sekä romanien omille kokemuksille että aihetta käsittelevissä internetkeskusteluissa esiintyville mielipiteille. Tutkimus etsii vastauksia siihen, millaisia syrjinnän, rasismin ja sorron muotojen kokemuksia Suomen romaneilla itsellään on sekä millaisia sorron ja rasismin muotoja Suomen romanien asemaa työelämässä koskevissa internetkeskusteluissa esiintyy. Lisäksi tutkielma pyrkii kartoittamaan sitä, millainen rooli sosiaalityöllä on Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä ja rasismissa sekä niiden ehkäisyssä.</p> <p>Tutkielman viitekehyksen muodostaa fenomenologis-hermeneuttinen ja tulkinnallinen tutkimusperinne, jonka tavoitteena on tutkittavan ilmiön/kokemuksen näkyväksi tekeminen ja käsitteellistäminen. Tutkielman teoreettisena taustana toimivat sorron ja rasismin muodot sekä antirasistinen sosiaalityö. Tutkielmassa käsitellään myös ihmisoikeuksia ja sosiaalityön vuorovaikutusta.</p> <p>Tutkimusaineisto muodostuu Suomen romaneille kohdistettuun kirjoitelmapyyntöön tulleista vastauksista (9 kirjoitelmää) ja internetkommenteista (235 kommenttia), jotka on kirjoitettu Diakoniammattikorkeakoulun Työnimi -kampanjan innoittamana kahdelle keskustelufoorumille (Vauva.fi ja Suomi24.fi) sekä Yle.fi -uutissivuston Työnimi-kampanjaa koskevan uutisen kommenttiketjuun. Työnimi -kampanjan tarkoituksena on kiinnittää huomiota Suomen romanien kohtamaan syrjintään työmarkkinoilla. Tutkimusaineisto on analysoitu teoriaohjaavaan sisällönanalyysin avulla.</p> <p>Tutkimusaineiston analyysin perusteella aineistosta hahmottuu Suomen romanien kokeman syrjinnän ja rasismin arkipäiväisyys. Suomen romanit joutuvat kohtamaan syrjintää ja rasismia mitä erilaisimmissa arkipäivän tilanteissa, aina työhausta normaaliin kauppareissuun, lähes päivittäin. Suomen romanien henkilökohtaisissa kokemuksissa näkyvät sorron muodoista etenkin voimattomuus ja kulttuurinen imperialismi. Internetkeskusteluissa esiintyvien kommenttien perusteella syrjinnän ja rasismin muodot juontavat romanikulttuurin kärjistettyihin erityispiirteisiin, ja keskusteluissa nousee esiin etenkin henkilökohtainen rasismi sekä kulttuurinen rasismi.</p> <p>Syrjinnän, sorron ja rasismin kohteena oleva romanikulttuuri nähdään kuitenkin myös Suomen romanien omana selviytymiskeinona ja tukipilarina, johon romanit vaikeissa tilanteissa luottavat ja johon he identiteettinsä perustavat. Kulttuurin tuntemusta ja tukemista työelämän pyörteissä Suomen romanit toivovat myös sosiaalityöltä, jonka rooli jää aineiston perusteella pieneksi syrjinnän ja rasismin vastustamisessa, mutta jonka roolia voisi kohottaa onnistuneen antirasistisen sosiaalityön harjoittamisen sekä toimivan vuorovaikutuksen avulla.</p>		
Avainsanat Antirasistinen sosiaalityö, Rakenteellinen sosiaalityö, Rasismi, Sorto, Suomen romanit, Syrjintä		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	3
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA – teoreettinen viitekehys	7
2.1 Suomen romanit ja suhde sosiaalityöhön	7
2.2 Sosiaalityö ja ihmisoikeudet	11
2.3 Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina ovat rakenteellisen sosiaalityön ydintä	15
2.4 Sorron muodot, syrjintä ja rasismi	18
2.5 Syrjinnänvastainen ja antirasistinen sosiaalityö	21
2.6 Vuorovaikutuksen merkitys sosiaalityön asiakkaiden kohtaamisessa	23
3 TUTKIMUSASETELMA	26
3.1 Tutkimustehtävä	26
3.2 Tutkimusaineisto	27
3.3 Abduktiivinen eli teoriaohjaava sisällönanalyysi ja teemoittelu	30
3.4 Tutkimusetiikka	33
4 TUTKIMUSTULOKSET	36
4.1 Välillistä ja välitöntä syrjintää jokapäiväisessä elämässä	36
4.2 Sorron muodot näyttäytyvät henkilökohtaisissa kokemuksissa	39
4.3 Rasismin eri muodot kukkivat internetkeskusteluissa	41
4.4 Romanikulttuuri pilkan ja ylpeyden aiheena sekä selviytymiskeinona	44
4.5 Sosiaalityö sivuosissa	46
5 LOPUKSI	51
5.1 Syrjinnän ja rasismin arkipäiväisyys, sosiaalityön käyttämätön mahdollisuus	52
5.2 Pohdintaa ja jatkotutkittavaa	55
LÄHTEET	58
LIITTEET	65

1 JOHDANTO

”Miks` ei kukaan voi mua rakastaa. Siks` et sukuni on halvinta. Mustalainen olen syntyjää. Maailman kiertolainen arvoltaan.” (Romaniuden symboliksi nousseesta kappaleesta Mustalaiseks` olen syntynyt, tuntematon sanoittaja 1890-luvulta)

”Tuomas Enbuske ja kolme muuta tunnettua suomalaista hakivat töitä omilla ansioluetteloillaan mutta romaninimellä – eikä kukaan päässyt edes haastatteluun.” (Helsingin Sanomat 31.10.2018)

”Aito Dimitri Hagert soitti Jari Sarasvuolle ja kertoi, millaista on oikeasti kantaa romaninimeä: Olen halunnut vaihtaa sukunimeni lukuisia kertoja.” (MTVuutiset.fi 1.10.2018)

”Kun Henry Nyman oli nuori, poliisi kantoi romaninuoret niskasta pitäen ulos pakkaseen – nyt poika Rony Nyman työskentelee vartijana, mutta ennakkoluulot eivät ole juurikaan muuttuneet” (Helsingin Sanomat 19.10.2018)

Itse kävin ensimmäisen kunnan keskustelun romaniväestöön kuuluvan henkilön kanssa noin viisitoista vuotta sitten, kun minulta köyhänä opiskelijana loppui polttoaine kesken ajomatkan. Matkaa lähimmälle huoltoasemalle oli noin viisi kilometriä. Lähdin kävelemään pitkin moottoritien reunaa. Päästyäni muutaman kilometrin eteenpäin kymmenistä ohi ajaneista autoista ensimmäinen kurvasi viereeni tien levennykselle. Auton oven avasi suunnilleen ikäiseni romaninuori. ”Loppuiko bensa? Hyppää kyytiin!” kuulosti niin vilpittömältä, että väsymys ja turhautuminen kävelyyn voittivat onneksi ennakkoluuloni. Kyseinen herrasmies kyyditsi minut huoltoasemalle, lainasi bensiinikanisteria, ajoi minut takaisin autoni luokse ja varmisti, että autoni lähti uudelleen käyntiin. Ajomatkan aikaisesta keskustelustamme minulle jäi erityisesti mieleen yksi romaninuoren sanoma: ”Kun minulta loppui bensa muutama viikko sinua aikaisemmin, kukaan ei pysähtynyt auttamaan. Kukaan kaajo ei ole minua koskaan auttanut.” Tyydyin silloin pahoittelemaan ja toteamaan, että en olisi todennäköisesti itsekään pysähtynyt auttamaan.

Hyvinvointivaltion pääväestön keskiluokkaista miehen elämää eläneenä pidän tiettyjä asioita huomaamattani itsestäänselvyyksinä. En oikeastaan tiedä miltä tuntuu kohdata esimerkiksi syrjintää tai rasismia. Sosiaalityöntekijänä minun pitäisi kuitenkin olla, jo työn periaatteiden ja oman ihmisoikeusajatteluni vuoksi, kaikkea syrjintää sekä rasismia vastaan. Minun tulisi myös osata tunnistaa nämä ilmiöt ja puuttua niihin. Suomalaisen sosiaalialan ammattijärjestön Talentian (2017, 7) julkaisemien sosiaalialan ammattihenkilön eettisten ohjeiden mukaan ”ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat keskeiset eettiset periaatteet ja ammattietiikan lähtökohdat, joihin sosiaalialan ammatillinen työ nojautuu”. Tarkemmin jaoteltuna Talentian laatimat eettiset periaatteet sisältävät muun muassa syrjinnän vastustamisen ja erilaisuuden hyväksymisen (mt.). Samankaltaisia ohjeistuksia ovat laatineet luultavasti lähes kaikki sosiaalialan järjestöt. Elisabeth Reichert (2003, 225) kirjoittaa esimerkiksi NASW:n (sosiaalityöntekijöiden amerikkalainen ammattijärjestö) politiikan lähtevän ajatuksesta, jonka mukaan kaikille ihmisryhmille kuuluvat ihmisoikeudet ovat koko sosiaalityön perusta. Samaan tulemaan päätyy myös sosiaalityöntekijöiden kansainvälinen kattojärjestö IFSW, jonka mukaan ihmisoikeuksien, sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteiden ja syrjimättömyyden tulee olla kaiken sosiaalityön peruskivet (IFSW 2012).

Vähemmistövaltuutetun selvityksen (2014) mukaan, meillä Suomessa romanit kokevat enemmän syrjintää kuin muut etniset vähemmistöt, ja yli puolet työtä hakeneista romaneista ovat kohdanneet syrjintää myös työelämässä. Romaniväestön parissa sosiaalityöntekijänä työskennellessäni voin sanoa, että en tätä ihmettele. Lähes kaikki romanitautaiset asiakkaani kertovat kohtaavansa syrjintää jossain muodossa päivittäin. Syrjintä ja enakkoluulot kumpuavat heidän mukaansa syvältä ja näkyvät arjessa jatkuvasti. Viime syksystä alkaen romanien kohtaama syrjintä on saanut poikkeuksellisen paljon medianäkyvyyttä etenkin Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoiman Nevo tiija – uusi aika -hankkeen Työnimi-kampanjan kautta, jonka tarkoituksena on kiinnittää julkinen huomio romanien kokemaan syrjintään työmarkkinoilla. Kyseisen kampanjan yhtenä osana suomalaiset julkisuuden henkilöt hakivat töitä omilla ansioluetteloillaan mutta romaninimillä. Kovista ansioluetteloista huolimatta kutsuja työhaastatteluihin ei tullut.

Itseäni kiinnostaa tutkia tuon medianäkyvyyden herättämää keskustelua sekä Suomen romanien omia kokemuksia syrjinnästä ja rasismista. Tutkin kirjoitelmapyyntöni saamien

vastauksieni avulla romanien omia kokemuksia syrjinnästä ja rasismista etenkin työelämässä. Lisäksi tutkin kahden eri keskustelupalstan (Vauva.fi ja Suomi24-Romano) sekä Yle.fi -uutissivuston keskusteluketjuja romaniväestön kohtaamasta syrjinnästä ja rasismista Työnimi-kampanjaa koskevissa keskusteluissa. Kyseisillä foorumeilla käydyt keskustelut, joita analysoin, on käyty kampanjan herättämän mediakohun aikana välillä 1.10.–30.11.2018. Keskusteluketjuja sekä kirjoituksia analysoin laadullisen teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin tutkimuskysymyksieni johdattamana. Tutkimuskysymyksilläni etsin vastauksia siihen, millaisia syrjinnän, rasismin ja sorron muotojen kokemuksia Suomen romaneilla itsellään on, sekä millaisia sorron ja rasismin muotoja Suomen romanien asemaa työelämässä koskevissa internetkeskusteluissa esiintyy. Lisäksi pyrin kartoittamaan sitä, millainen rooli sosiaalityöllä on Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä ja rasismissa sekä niiden ehkäisyssä kirjoitelmien ja internetkeskustelujen perusteella.

Näkökulmina aineiston analyysissä käytän sekä yksilöiden kokemuksia että kulttuurisia käsityksiä syrjinnästä ja rasismista sekä niiden syistä ja seurauksista. Tutkimukseni voidaan liittää fenomenologis-hermeneuttiseen ja tulkinnalliseen tutkimusperinteeseen, jonka tavoitteena on tutkittavan ilmiön/kokemuksen näkyväksi tekeminen ja käsitteellistäminen (mm. Tuomi & Sarajärvi 2018, 41). Aineiston analyysiani ohjaavat etenkin sorron muotoihin (Mullaly 2007; Young 1990), rasismin muotoihin (Dominelli 2018; Puuronen 2011) ja antirasistiseen sosiaalityöhön (Dominelli 2018) liittyvät teoriat.

Suomen romanit ovat sosiaalityön tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen asiakasryhmä, joiden omia kokemuksia on tutkittu erittäin vähän. Sosiaali- ja terveysministeriön romanipoliittisen ohjelman (2009, 29) mukaan romaniväestön hyvinvointiin liittyvistä teki-joistä ja kokemuksista tiedetään niukasti. Romanien arvioidaan olevan suhteessa pääväestöön yliedustettuina toimeentulotuen saajina, mutta käyttävän pääväestöä vähemmän äitiys- ja lastenneuvolan palveluja, vanhuspalveluja sekä työllisyyspalveluja. Työttömänä arvioidaan olevan 40–60 prosenttia Suomen työikäisistä romaneista. (Pulma 2006, 194; THL 2018.)

Sosiaalityön lähialoilla on tehty selvityksiä esimerkiksi romanilasten perusopetuspalvelujen käytöstä (Rajala ym. 2011) ja romanien vanhuspalvelujen käytöstä (Majaniemi & Viljanen 2008) sekä romanien asumistilanteesta (Törmä & Huotari 2018). Sosiaalityössä

Suomen romaneja on viimevuosina tutkinut pro gradu työssään Inga Angersaari (2017). Oulun kaupunki (2008) on yhteistyössä Euroopan sosiaalirahaston kanssa julkaissut oppaan romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Kaikissa edellä mainituissa tutkimuksissa todetaan, että positiivisesta kehityksestä huolimatta, Suomen romanit erottuvat pääväestöstä sekä kulttuurinsa ansiosta että pääväestöä heikomman sosioekonomisen asemansa vuoksi, joka liittyy usein juuri työelämän ulkopuolella olemiseen.

Uskon oman tutkimukseni tuovan esille harvoin kuultuja Suomen romanien omia kokemuksia ja omaa ääntä, kuten myös internetkeskustelijoiden mielipiteitä ja sitä, mihin sävyyn Suomen romaneista internetin keskustelupalstoilla puhutaan. Tutkimukseni yhtenä tehtävänä on lisäksi herätellä ajatuksia sosiaalityön roolista syrjinnän ja rasismien ehkäisijänä. Tutkimukseni vastaa omalta osaltaan ajankohtaiseen keskusteluun Suomen romanien kohtaamasta syrjinnästä ja rasismista työmarkkinoilla, jolloin tutkielmani jatkaa keskustelua, joka aloitettiin Diakonia-ammattikorkeakoulun Nevo tiija -hankkeessa ja sitä seuranneessa Työnimi-kampanjassa romanien kohtaamasta syrjinnästä etenkin rekrytoitiin liittyen (Mäenpää ym. 2018).

Maisterintutkielmani alkuun käyn läpi tutkimuksen teoreettista taustaa. Teen katsauksen Suomen romanien ja suomalaisen sosiaalityön suhteeseen. Teoriaosuudessa käyn läpi myös ihmisoikeuksien, sorron, syrjinnän ja rasismien määritelmiä sekä esiintymismuotoja, ja sosiaalityön keinoja vaikuttaa kyseisiin ilmiöihin. Katsantokantani näihin teemoihin lähtee suomalaisen sosiaalityön näkökulmasta ja Suomen romanien asemasta, vaikka teemat vahvasti tieteenrajat ylittäviä ja globaaleja ovatkin. Teorian jälkeen siirryn tutkimusasetelman esittelyyn. Avaan tutkimustehtävän tutkimuskysymyksineen, josta siirryn tutkimusaineiston esittelyyn sekä aineiston analyysitapaan. Pohdin myös tutkimukseeni liittyviä eettisiä näkökulmia ja haasteita. Tämän jälkeen siirryn tutkimuksen tuloksiin, joissa peilaan aineistosta esiin nousseita teemoja sorron muotojen, syrjinnän ja rasismien teorioihin sekä sosiaalityön toimintamalleihin näiden ilmiöiden vastustamiseksi. Lopuksi vedän ajatukseni yhteen ja pohdin sosiaalityön mahdollisuuksia toimia Suomen romanien yhteiskunnallisen aseman yhtenä parantajana ja heidän kohtaamansa syrjinnän sekä rasismien torjujana.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA – teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni teoreettinen viitekehys jäsentyy ihmisoikeuksien ja sosiaalityön suhteesta, sorron muotojen, syrjinnän ja rasismien määrittelystä sekä rakenteellisesta, syrjinnänvastaisesta ja antirasistisesta sosiaalityöstä. Käyn teoreettisena viitekehyksenä läpi myös romaniasiakkaiden kanssa tehtävään sosiaalityöhön liittyvää kohtaamisen ja vuorovaikutuksen merkitystä. Tutkimuksen taustan hahmottamiseksi perehdyn aluksi Suomen romanien historiaan ja suhteeseen sosiaalityön kanssa.

2.1 Suomen romanit ja suhde sosiaalityöhön

Romanit ovat Suomen vanhin etninen vähemmistö, joka on jo noin 500 vuoden ajan ollut osa suomalaista yhteiskuntaa. Pääväestön suhtautuminen romaneihin on puolen vuosituhannen aikana vaihdellut vainosta tasa-arvon pyrkimykseen. (esim. Pulma 2012.) Romanit ovat läpi suomalaisen sosiaalityön historian olleet myös sosiaalityön tärkeä asiakasryhmä. Sosiaalityötä ja etenkin lastensuojelua on puolestaan käytetty välillä jopa assimilaatiopyrkimysten työkaluna. Joidenkin arvioiden mukaan esimerkiksi 1960-luvun lopulla joka toinen romanilapsi oli vähintään osan vuodesta lastenkodissa. (Grönfors 2012, 242.) Romaninaisia puolestaan pakkosterilisoitiin selvästi pääväestöä useammin aina pakkosterilisaation lopettamisvuoteen 1970 asti (Puuronen 2011, 56). Tänä päivänä Suomen romaneja arvellaan olevan noin 10000–13000. Lisäksi Ruotsissa asuu tuhansia Suomen romaneja. Vaikka romaneilla on nykypäivänä samat oikeudet ja velvollisuudet muiden Suomen kansalaisten kanssa, on heidän yhteiskunnallisessa asemassa edelleen parantamisen varaa. Viime vuosina kehitystarvetta on nähty etenkin romanien asunto-, koulutus-, ja työllisyystilanteessa. (Wellman 2017, 42.)

Kielitieteilijät ovat paikantaneet romaniväestön alkukodin Intiaan, josta heidän oletetaan lähteneen 1000-luvun alussa. Romanien muuttoaalto Itä-, Keski- ja Länsi-Eurooppaan tapahtui 1400-luvulla, josta romanit siirtyivät seuraavan vuosisadan aikana myös Pohjois-

maihin. (Wellman 2017, 39.) Ensimmäiset romanit saapuivat Ruotsin valtakunnan alueelle ilmeisesti vuonna 1512 Skotlannin ja Tanskan kautta. Kyseisestä kiertolaisjoukosta käytettiin Ruotsissa nimitystä ”tattare”. Joukon johtajaa kutsuttiin ”Vähän Egyptin herttuaksi”. (Rekola 2012, 18.)

Ensimmäinen maininta ”tattarijoukon” tulosta Suomeen löytyy Kastelholman linnan tili-kirjoista vuodelta 1559 (Granqvist 2012, 272). Pääväestön suhtautumista romaneihin leimasi ensin avoin uteliaisuus uusia tulokkaita kohtaan, joka pian kääntyi romanivastaisuudeksi. Vuonna 1637 Ruotsi-Suomessa tuli voimaan laki, jonka mukaan kaikki romanit voitiin karkottaa maasta. Maahan jääneet romanit voitiin hirttää. Hirttolaki oli voimassa vuoteen 1748 asti. Tämän jälkeen romanien kiertolaiselämää yritettiin rajoittaa erilaisilla kiertolaislaeilla. Valtioon vahvasti kytköksissä ollut kirkko ei sekään ollut romaneille kovin suosiollinen. Romaniväestöä ei saanut ottaa kirkon jäseniksi ja heiltä kiellettiin kirkon palvelut, kuten kastaminen, avioliittoon vihkiminen, hautaan siunaaminen ja jopa sairaanhoito. (Rekola 2012, 21–23.)

Venäjän vallan aikana (1809–1917) romanit tunnustettiin hiljalleen Suomeen kuuluvaksi etniseksi ryhmäksi, mutta varsinkin heidän kulkeminen paikasta toiseen aiheutti yleistä paheksuntaa. Romanit kuitenkin hyväksyttiin suomalaiseen maaseutuyhteisöön aputyövoimana. Romanimiehet hankkivat elinkeinonsa esimerkiksi hevosia hoitamalla ja hevoskauppiaina. Naiset hankkivat lisätienestejä muun muassa käsitöitä myymällä ja ennustamalla maaseudun naisväestölle. Kodittomat kulkijat saatettiin kuitenkin laittaa pääväestöä helpommin työ- ja rangaistuslaitoksiin. Aikuisia romaninaisia saatettiin puolestaan laittaa kehrulaitoksiin ja osa romanilapsista pakkohuostaanotettiin tai ohjattiin vaivahoidon pariin. (Rekola 2012, Tervonen 2012, 84–85).

Venäjän vallan loppuaika oli suomalaisen kansallisuusaatteen nousuaikaa, jolloin myös suomalainen yhteiskunta muuttui kiihtyvällä vauhdilla. Säätyjärjestyksen heikkeneminen, nälkävuodet, nopea väestönkasvu, teollistuminen ja kaupungistuminen vaikuttivat myös romaniväestöön. Huomio kiinnittyi edelleen pääväestöstä poikkeavaan kiertolaiselämään, joka yhdessä yhtenäisen Suomen kansan myytin kanssa nosti esiin niin sanotun ”mustalaisyksymyksen”. Kysymykseen romanivähemmistön sosiaalisesta ja poliittisesta

asemasta kiteytyivät pääväestön edustajien huolet sekä romanien irtolaisuudesta että kulttuurisesta erilaisuudesta. Valtiopäivillä ja lehdistössä oli esillä ajatuksia romanikulttuurin ja -kielen hävittämisestä. (Rekola 2012; Tervonen 2012, 84–86.)

Suomen itsenäistyminen merkitsi kuitenkin jonkinlaista edistystä romanien asemaan. Vuonna 1919 voimaan tullut perustuslaki teki romaneista virallisesti Suomen kansalaisia. Romanien sulauttaminen valtaväestöön kuitenkin jatkui vielä 1970-luvulle saakka. Vaikkeaa aikaa oli etenkin sodan jälkeinen kaupungistuminen ja teollistuminen, joka tuhosi monet perinteiset romaniammatit lähes täysin. Muutos maanteiltä omiin koteihin ei ollut helppo. Pääväestön ennakkoluulot näkyivät etenkin romanien vaikeuksina työ- ja asunto-markkinoilla. Suurten kaupunkien läheisyyteen nousi jopa romanislummeja. Suuri muuttoaalto vei puolestaan ison osan Suomen romaneita Ruotsiin. Romanikysymystä hoitamaan perustettiin vuonna 1956 Mustalaisasiain neuvottelukunta, jonka alkuperäiseen kokoonpanoon ei kuitenkaan kelpuutettu ainuttakaan romaniväestöön kuuluvaa. Komitean ajattelua hallitsivat romanien rekisteröinti, kontrollointi ja elämäntavan muutos. Komitean ajatusten lisäksi viranomaiset hoitivat romanikysymystä laajamittaisten lasten huostaanottojen ja Mustalaislähetyksen lastenkoteihin sijoittamisen kautta. Tavoitteena oli romaniväestön kulttuurinen assimiloiminen ja sosiaalisten ongelmien ratkaisu viranomaiskontrollia lisäämällä. Valtion tärkeänä työvälineenä tässä romanikulttuurin alentamisessa toimi myös sosiaalityö. Sosiaaliviranomaiset olivat haluttomia ulottamaan sosiaaliturvaa koko laajuudessaan romaniväestölle, mutta huostaanottoihin päädyttiin kyllä herkästi, jos muodolliset ehdot suinkin täyttyivät. (Tervonen 2012, 86–99.)

1960-luvun lopun ja 1970-luvun tasa-arvoisempi ilmapiiri, romanien oma aktivismi ja uudenlainen vähemmistöajattelu alkoivat kuitenkin tuoda pikkuhiljaa parannuksia romanien asemaan. 1970 hyväksyttiin romanien syrjinnän kieltänyt laki. 1975 annettiin laki romanien asunto-olojen parantamisesta. Romaneille alettiin vaatia samoja oikeuksia kuin muillekin. ”Vähemmistöongelma” nähtiin entistä enemmän kysymyksenä yhteiskunnan syrjivistä rakenteista. Kehitys jatkui positiivisena läpi 1980- ja 90-luvun. Suomi hyväksyi Euroopan neuvoston alueellisten kielten ja vähemmistökielten peruskirjan 1992 ja Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen 1998. Romaniasioissa neuvotteluvaltaa käyttäneen Mustalaisasian neuvottelukunnan nimi muutettiin Romaniasian neuvottelukunnaksi, ja 1998 sen johtoon saatiin romaniasuun pukeutuva romaninainen. (Tervonen 2012, 100–139.)

Tänä päivänä romanien yhteiskunnallinen asema on Suomessa hyvä verrattuna monien muiden Euroopan maiden romanien asemaan. Suomen romaneilla on virallinen vähemmistöasema ja suomen romanien kielelliset sekä kulttuuriset oikeudet on kirjattu perustuslakiin. Työ syrjinnän ehkäisemiseksi on kuitenkin yhä pahasti kesken. Yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja romanien osallisuuden edistämiseksi on laadittu vuosille 2009–2017 Valtioneuvoston periaatepäätöksellä toteutettava Romanipoliittinen ohjelma ROMPO, jonka painopisteitä ovat romanien koulutuksen edistäminen, työllisyyden sekä asumis- ja elinolosuhteiden parantaminen, syrjimättömyyden lisääminen sekä romanien hyvinvointiin ja terveyden edistämiseen liittyvä kehittämistyö. Samoihin teemoihin nojaava ROMPO2 vuosille 2018–2022 on juuri käynnistynyt. Ohjelmassa on lisäksi näkyvästi esillä romanien osallisuuden lisääminen. (STM 2018.)

Suomen romanit ovat onnistuneet säilyttämään oman kulttuurinsa yhteiskunnan sulauttamispyrkimyksistä ja -paineista huolimatta. Romanikulttuuri eroaa pääväestön kulttuurista etenkin arvoperustansa osalta. Romanikulttuuri on yleisesti pääväestön kulttuuria yhteisöllisempi ihmissuhdekulttuuri, jossa ihmisen arvostus perustuu muun muassa ihmisen ikään, sosiaalisten taitojen hallintaan, kohteliaisuuteen ja vieraanvaraisuuteen. Perheen ja suvun käsitys on selkeästi pääväestöä laajempi. Suvun vanhimpia kunnioitetaan erityisen paljon. Romanikulttuurissa sukupuolien ja sukupolvien väliset erot korostuvat pääväestöä enemmän. Kyse on sekä kunnioituksesta että häveliäisyydestä. Seksuaalisuus on monille romaneille tabu. (Wellman 2017, 44–49.) Pääväestölle romanikulttuurin näkyvimvät symbolit liittyvät usein pukeutumiseen. Esimerkiksi romaninaisten perinneasun hankintaan myönnettävästä täydentävästä toimeentulotuesta on uutisoitu ja debatoitu viime vuosina maamme päämedioita myöten (esim. MTV3 2014).

Nykyään Suomen romanien ja sosiaalityön kohtaamiset tuntuvat liittyvän pitkälti samoihin tilanteisiin kuin pääväestön edustajien kanssa tehtävä sosiaalityö. Omassa työssäni sosiaalityöntekijänä olen huomannut suurimman eron pääväestöön verrattuna romanien yhteisöllisyydessä ja suvun merkityksen korostumisessa. Laajan sukukäsityksen siivittämänä asiakaani tueksi on saattanut toimistolle tai kotikäynnille tulla useita muitakin romaneja. Olen törmännyt myös romanien puhtaus- ja väistämissääntöihin, joiden kanssa olen luovanut lähinnä maalaisjärkeen luottaen. Valitettavan paljon olen kuitenkin törmän-

nyt pääväestön romaneihin kohdistamiin ennakkoluuloihin, syrjintään ja rasismiin etenkin työelämään sekä sosiaaliturvaan liittyvissä asioissa. Erityisen huolestuneena olen pannut merkille rasistista suhtautumista romaniväestöön jopa sosiaalityöntekijöiden parissa.

2.2 Sosiaalityö ja ihmisoikeudet

Ihmisoikeuksien perustan voidaan ajatella olevan ihmisyydessä itsessään, sillä lähes kaikki uskonnot, uskomuspohjaiset sivilisaatiot ja eri yhteiskunnat ovat asettaneet läpi historian ihmisille ja ihmisryhmille oikeuksia sekä velvollisuuksia. Ihmisoikeudet ovat kuitenkin terminä suhteellisen nuori. Nykymerkityksiset ihmisoikeudet syntyivät toisen maailmansodan raunioille, kun Yhdistyneet kansakunnat (YK) perustettiin vuonna 1945 välttämään sodan kauhujen toisintoa ja edesauttamaan paremman maailman syntymistä. YK:n peruskirja sisältää useita ihmisoikeusviittauksia ja siinä mainitaan selkeästi kansojen itsemääräämisoikeuden sekä syrjimättömyyden periaatteista. Näiden periaatteiden pohjalta YK antoi vuonna 1948 kansakuntien yksimielisesti hyväksymän laajan ihmisoikeusjulistuksen; YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen. Julistus määrittelee artiklojensa kautta ihmisen luonnolliset oikeudet, joihin jokaisen ihmiskunnan jäsenen tulisi olla oikeutettu. Ainakin teoriassa julistus antaa ne minimistandardit, joita jokaisen kansakunnan on noudatettava taatakseen ihmisoikeuksien toteutuminen. Ihmisoikeusjulistus toteaa myös jokaisella ihmisellä olevan velvollisuuksia yhteiskuntaa kohtaan. (Koi-vurova & Pirjatanniemi 2013, 25, 28–29, 37; Reichert 2003, 18–19.)

Ihmisoikeusjulistus ei kuitenkaan ollut oikeudellisesti sitova, joten julistuksen artikloja alettiin täsmentää oikeudellisesti sitovaan muotoon kohti kansainvälistä sopimusta. Vuonna 1966 hyväksyttiin kaksi kansainvälistä yleissopimusta: kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva KP-sopimus sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva TSS-sopimus. Molempien sopimusten sekä ihmisoikeusjulistuksen kulmakivenä toimivat kansojen itsemääräämisoikeus ja syrjimättömyysperiaate. KP- ja TSS-sopimus syntyivät ihmisoikeusjulistusta myöhemmin, aikana jolloin siirtomaajärjes-

telmä oli jo suurelta osaltaan historiaa. Tästä syystä kansojen itsemääräämisoikeus ja varsinkin vähemmistöjen täysimääräiset oikeudet korostuvat niissä ihmisoikeusjulistusta enemmän. Syrjimättömyysperiaate on puolestaan yhtä keskeinen ja samalla tavalla muotoiltu sekä ihmisoikeusjulistuksessa että yleissopimuksissa. Syrjimättömyysperiaatteen mukaisesti ihmisoikeudet on taattu jokaiselle rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, ikään, seksuaaliseen suuntautumiseen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan katsomatta. (Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 29–32.)

KP-sopimus ja ihmisoikeusjulistus määrittelevät vapausoikeuksia ja poliittisia oikeuksia sekä oikeusvaltion takeita. KP-sopimuksen tehtävänä on monessa kohdassa täsmentää ihmisoikeusjulistuksen väljiä muotoiluja ja määrittää niitä ehtoja, joiden mukaan valtio voi ihmisten oikeuksia myös rajoittaa. Vapausoikeuksien tehtävänä on taata jokaiselle ihmiselle suoja valtion mahdollisesti mielivaltaisilta toimilta. Poliittiset oikeudet pitävät sisälleen demokraattisen järjestelmän toiminnan edellytykset, ja niiden tulisi taata jokaiselle oikeus mielipiteen sekä sananvapauteen ja rauhanomaiseen kokoontumis- sekä yhdistymisvapauteen. KP-sopimus ja ihmisoikeusjulistus edellyttävät myös ihmisten tasa-arvoista sekä syrjimätöntä kohtelua lain ja tuomioistuimen edessä. Tarkoituksena on taata riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen toiminta sekä käsitellä ihmisten asiat lain edessä oikeudenmukaisesti ja julkisesti. Taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista osa mainitaan jo ihmisoikeusjulistuksessa, mutta suurin osa täsmentyy TSS-sopimuksessa. TSS-sopimus velvoittaa valtiot takamaan oikeuden nauttia korkeimmasta mahdollisesta ruumiin- ja mielenterveydestä. Sopimus ottaa tarkasti kantaa myös työtä ja opetusta käsitteleviin oikeuksiin. Sekä ihmisoikeusjulistus että TSS-sopimus mainitsevat oikeuden sosiaaliturvaan. (Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 32–36.)

Ihmisoikeusjulistuksesta ja sopimuksista huolimatta, ihmisoikeudet olivat pitkään varsin marginaalinen ilmiö: ne nousivat laajemmalle agendalle vasta 1970-luvulla, kun Yhdysvaltain ulkopoliittikkaa alettiin perustella enemmän ihmisoikeuksien kautta. YK laati lisää ihmisoikeussopimuksia, kuten Rotusyrjinnän vastainen sopimus (1965), Naisten oikeuksien sopimus (1979), Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltävä sopimus (1979), Lapsen oikeuksien sopimus (1989) ja Vammaisten ihmisoikeussopimus (2006). Kaikkien edellä mainittujen sopimusten pohjana toimi YK:n ihmisoikeuksien julistus. Sopimuksia voi pitää varsin yleismaailmallisina, ja niiden ytimessä on ihmisarvon kunnioittaminen

kaikkien ihmisten kohdalla. Niiden toteutumisen kannalta keskeistä on näin ollen syrjintäkielto, joka takaa sen, että ihmisten erot eivät saisi vaikuttaa oikeuksien toteutumiseen. Sopimusten ongelmana on kuitenkin nähty niiden oikeudellinen valvonta ja mahdolliset sanktiot. Ihmisoikeuksia rikotaankin sekä globaalilla että lokaalilla tasolla jatkuvasti. (Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 44–45; Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 8; Ranta-Tyrkkö 2016.)

Myös alueelliset toimijat, kuten Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni (EU) toimivat aktiivisesti ihmisoikeuksien puolesta. Eurooppaan perustettiin ylikansallinen ihmisoikeustuomioistuin ja laadittiin Euroopan ihmisoikeussopimus sekä Euroopan sosiaalinen peruskirja ja myöhemmin Euroopan unionin perusoikeuskirja. Euroopan unioni on perustamisensa (1993) jälkeen luonut varsinkin niin sanottuja kolmannen polven oikeuksia, kuten oikeus terveelliseen elinympäristöön, oikeudet lämpöön, veteen, kulkuyhteyksiin ja tietoliikenteeseen, kuluttajien oikeudet sekä oikeus osallistua lähiyhteisöjen toimintaan. EU:n osalta merkittäväksi muodostui varsinkin vuonna 2009 voimaan tullut Lissabonin sopimus, joka muutti EU:n perusoikeuskirjan kaikkia jäsenmaita oikeudellisesti sitovaksi. (Koivurova & Pirjatanniemi 2013, 39; Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 8; Ojanen 2013, 47–49.)

Suomessa ihmisoikeudet olivat pitkään varsin pienessä roolissa. KP- ja TSS-oikeuksia koskevat yleissopimukset tulivat Suomessa voimaan vuonna 1976. Niiden lisäksi tärkeimmät yleiset Suomea sitovat sopimukset ovat Euroopan ihmisoikeussopimus, johon Suomi liittyi verrattain myöhään (1989), sekä Euroopan sosiaalinen peruskirja (2002). (Nykänen & Kalliomaa-Puha 2017, 7.) Nykyään Suomea pidetään kansainvälisesti monella mittarilla ihmisoikeuksien mallimaana. Perusoikeusuudistuksen myötä vuonna 2000 voimaan tullut Suomen perustuslaki saattoi kansallisen lainsäädäntömme sitä sitovien ihmisoikeuksien sekä kansainvälisen lainsäädännön tasalle ja paikka paikoin pidemmällekin. Ensisijainen vastuu ihmisoikeuksien toteutumisen edistämisestä ja kansainvälisten sopimusvelvoitteiden noudattamisesta Suomessa on viranomaisilla, joihin muun muassa sosiaalityöntekijöiden katsotaan kuuluvan. Perustuslaissa säädettyjen perusoikeuksien toteutumista valvovat lisäksi laillisuusvalvojat, kuten eduskunnan oikeusasiamies. (Ihmisoikeudet.net 2018.)

Puutteita ihmisoikeuksien noudattamisessa tulee Suomessa kuitenkin yhä ajoittain ilmi, ja kehityssuunta taloudellisen ylivallan sekä kansallismielisen ajattelun puristuksessa näyttää osin (esim. julkisiin huolenpitopalveluihin ja koulutukseen liittyvät leikkaukset sekä alaikäisten turvapaikanhakijoiden perheen yhdistämissä liittyvät ongelmat) jopa huolestuttavalle (Mikkola 2017, 65). Erityistä huolta tulisi kiinnittää ihmisoikeuksien toteutumiseen juuri vähemmistöjen, kuten Suomen romanien, kohdalla. Tällöin myös sosiaalityön katsantokannan tulisi mielestäni olla rasismien ja syrjinnän poistamisessa.

Ihmisoikeuksia määrittävä lainsäädäntö määrittää vähemmistön pääosin etnisen, kulttuurisen, kielellisen tai uskonnollisen vähemmistöaseman kautta. Vähemmistönormien tarjoama suojasuoja koskee harvemmin esimerkiksi seksuaalista vähemmistöä. Suomen romanit voidaan luokitella niin sanotuksi ”kansalliseksi vähemmistöksi”, joihin muun muassa Eurooppaoikeuden normisto usein viittaa. Kansainvälisestä ihmisoikeuslainsäädännöstä löytyy kaksi keskeistä vähemmistöjä koskevaa periaatetta: ensimmäinen niistä koskee yleisten ihmisoikeuksien turvaamista tasa-arvoisesti ilman syrjintää myös vähemmistöihin kuuluville ihmisille. Toinen periaate korostaa puolestaan velvoitteita, joita valtioilla on vähemmistöjen kulttuurin, kielen, uskonnon ja vähemmistöidentiteetin säilyttämistä kohtaan. (Pentikäinen 2013, 234–236.)

Suomessa perustuslain (PeL 731/1999) 17 § mainitsee erikseen Suomen romanit, joilla yhdessä muiden vähemmistöryhmien kanssa ”on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan”. Suomen lainsäädännöstä löytyy, kielen ja kulttuurin ylläpitämisen lisäksi, monia rasismien ja syrjinnän kieltämiseen liittyviä normeja. Suomen perustuslain 6 §:n mukaan ”Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella”. Perustuslain 22 §:n mukaan puolestaan ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteuttaminen”. Katson sosiaalityön yhdeksi niistä keinoista, joiden avulla julkisen vallan tulisi tätä tehtävää suorittaa. Perustuslain ja yhdenvertaisuuslain (YhdenvertL 1325/2014) lisäksi syrjinnästä ja rasismista säädetään tarkemmin lisäksi muun muassa rikoslaissa (RL 39/1889).

2.3 Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina ovat rakenteellisen sosiaalityön ydintä

Sosiaalisista ihmisoikeuksista säädetään useissa edellisessä alaluvussa mainituissa dokumenteissa. Matti Mikkola (2017, 48) selventää esimerkiksi Suomea sitovan Euroopan sosiaalisen peruskirjan sisältämien oikeuksien jakoa mallilla, jossa sosiaaliset oikeudet on temaattisesti jaoteltu terveyteen, sosiaalihuoltoon, sukupuoleen, perheeseen, asumiseen ja toimeentuloon liittyviin oikeuksiin sekä niiden kannalta haavoittuviin ryhmiin (lapset, maahanmuuttajat, vammaiset, vanhukset, naiset ja syrjäytyneet). Mikkola (mt., 49) luokittelee sosiaalisten ihmisoikeuksien kovaan ytimeen työntekijöiden perustavaa laatua olevan suojelun, kansalaisten integriteetin suojelun, oikeudet terveellisiin elinoloihin, ihmisarvoiseen asumiseen, toimeentulon vähimmäisturvaan, terveys- ja huolenpitopalveluihin sekä syrjinnän kiellon.

Pauli Rautiainen (2017, 20) tiivistää sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina tarkoittamaan ”ihmisten perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka liittyvät inhimillisen elämän tosiasiallisten vähimmäisehtojen turvaamiseen sekä yhteiskunnan kehittämiseen sosiaalisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lähtökohdista.” Näin ollen sosiaaliset ihmisoikeudet turvaavat etenkin heikossa asemassa olevien ihmisten ja ihmisryhmien oikeuksia, jotka ovat elämässään kohdanneet erilaisia sosiaalisia riskejä (mt., 21). Sosiaalisten ihmisoikeuksien turvaamisen voi siis ajatella osaksi sosiaalityötä, jossa työtä tehdään usein juuri heikommassa asemassa olevien ihmisten ja ihmisryhmien kanssa, ja etsitään heidän tilanteensa parantamiseksi kokonaisvaltaisia ratkaisuja. Sosiaalityön tulisikin olla avainroolissa tuomassa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asiaa mukaan myös yhteiskunnan päätöksentekoon. Kyse on pitkälti rakenteellisesta ja poliittisesta otteesta sosiaalityön tekemiseen. (Ranta-Tyrkkö 2016, 292.)

Sosiaalisten ihmisoikeuksien toteutumisen kautta parannetaan etenkin huono-osaisten yhteiskunnallista asemaa ja lisätään ihmisten hyvinvointia. Sosiaalisten ihmisoikeuksien toteutumisen tuottama hyvinvointi koskettaakin eniten niitä ihmisiä, jotka eivät pysty hankimaan riittävää toimeentuloaan ja/tai tarvitsemiaan hyvinvointipalveluita vapailta markkinoilta. Tästä syystä sosiaalisia oikeuksia voisi nimittää myös hyvinvointioikeuksiksi. Sosiaalisten oikeuksien käsittäminen hyvinvointioikeuksina liittää niiden toteutumisen

kiinteästi yhteiskunnan harjoittamaan sosiaalipolitiikkaan, jonka yhtenä toteuttajana toimii sosiaalityö. Sosiaaliset ihmisoikeudet luovat myös pohjan niin sanotuille vapausoikeuksille, kuten sananvapaudelle, yksityisyydensuojalle, liikkumisvapaudelle ja omaisuuden suojalle. (Rautiainen 2017, 21–22.)

Sosiaaliset ihmisoikeudet liittyvät joka tapauksessa vahvasti yhteiskunnalliseen tasa-arvoon ja ihmisten välisen yhdenvertaisuuteen. Sosiaaliset ihmisoikeudet muistuttavat kaikkien ihmisten yhtäläisestä ihmisarvosta ja pyrkivät takaamaan haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten pysymisen yhteiskunnan mukana. Toteutuakseen sosiaaliset ihmisoikeudet vaativat yhteiskunnan, jossa yhdenvertaisuutta edistetään ja ihmisryhmien välistä eriarvoisuutta pyritään poistamaan. Tämä vaatii usein niin sanotusti näkymättömästi syrjivien rakenteiden purkamista. (Rautiainen 2017, 23–24.)

Syrjiviä rakenteita vastaan sosiaalityö käy ensisijaisesti rakenteellisen sosiaalityön kautta, jossa haavoittuvassa asemassa olevien ihmisryhmien asemaa pyritään parantamaan vaikuttamalla yhteiskunnan rakenteisiin. Anneli Pohjolan (2014, 18) mukaan rakenteista vapaata sosiaalityötä ei ole olemassakaan, sillä yhteiskunnalliset rakenteet ja reunaehdot muovaavat sekä ohjaavat sosiaalityötä jatkuvasti. Ammatillinen sosiaalityö on aina ollut, ja on jatkossakin, osa yhteiskunnan rakenteita. Sosiaalityön kohtaamat rakenteet voidaan jaotella kahteen peruskategoriaan: ensisijaisia sosiaalityön kannalta ovat epätasa-arvoisuutta aiheuttavat syrjivät rakenteet, kuten muun muassa rasismi, seksismi ja kapitalismi. Toissijaisiin rakenteisiin liittyy puolestaan ristiriitaisia suhteita ja hallintavaltaa, kuten esimerkiksi perheeseen, mediaan tai koulutukseen. (Carniol 1992, 4–5; ref. Pohjola 2014, 24.)

Rakenteellisen sosiaalityön taustalla on uudistunut sosialistinen ideologia, kriittinen teoria ja radikaali muutokseen tähtäävä sosiaalityö, joka kyseenalaistaa nykyisen yhteiskuntajärjestyksen ja pyrkii muuttamaan sitä kohti oikeudenmukaisempaa sekä tasa-arvoisempaa yhteiskuntaa. Rakenteellinen sosiaalityö kohdistaa kritiikkinsä yhteiskunnassa vallitsevaan sosiaaliseen kontekstiin, joka nähdään sosiaalisten ongelmien aiheuttajana. Sosiaaliset ongelmat eivät sen mukaan johdu niinkään yksilöistä, vaan yhteiskunnan epätasa-arvoisista rakenteista. Ongelmalliset rakenteet rajoittavat ihmisten mahdollisuuksia ja estävät tiettyjä ihmisryhmiä olemasta yhteiskunnan täysipainoisia jäseniä. Rakenteellisen

sosiaalityön tehtävä muodostuu kaksijakoiseksi: sen tarkoituksena on lievittää sosiaalisten ongelmien aiheuttamia negatiivisia vaikutuksia yksilöön sekä muuttaa niitä rakenteita, jotka aiheuttavat näitä kielteisiä vaikutuksia. Koko järjestelmän läpi ulottuva muutos asettaa rakenteelliselle sosiaalityölle kuitenkin valtavan haasteen. Vastatakseen haasteeseen, rakenteellisen sosiaalityön on sen kaikilla tasoilla sitouduttava sosiaalisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin. (Mullaly 2007, 244–247.)

Rakenteellisessa sosiaalityössä on yksinkertaistettuna kyse rakenteisiin vaikuttavasta yhteiskunnallisesta muutostyöstä, jolla pyritään parantamaan ihmisten hyvinvointia. Rakenteellisen sosiaalityön suuntaukset ja painotukset vaihtelevat aikakaudesta sekä kulttuurista toiseen, mutta niiden perustavoitteena on vahvistaa yhteiskunnan oikeudenmukaisuutta ja ihmisten yhdenvertaisuutta sekä osallisuutta, ja tukea näin ihmisten hyvinvointia. (Pohjola 2014, 33.) Rakenteellisen sosiaalityön peruslähtökohtana on tunnustaa ja tiedostaa yhteiskunnan ongelmat, jotka sortavat tiettyjä ihmisryhmiä, ja taistella tuota sortoa vastaan (Mullaly 2007, 284).

Varsinaista rakenteellista sosiaalityötä, joka selvästi menee puhdasta yksilötyötä syvemmälle, on Suomessa esiintynyt pienissä määrin läpi sosiaalityön historian, mutta sen nousukausi osui 1980-luvulle. Tuolloin yksilökohtaisen sosiaalityön kritiikki kasvoi, ja yhä enenevissä määrin alettiin keskustella rakenteellisen sosiaalityön tuomista mahdollisuuksista. Rakenteellisessa sosiaalityössä nähtiin mahdollisuus ennalta ehkäisevään työhön, jolla pystyttäisiin vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteellisiin epäkohtiin ja nostamaan pienen ihmisen asia kaikkien huulille. Keskeisiksi rakenteellisen sosiaalityön työmenetelmiksi nostettiin asiakkaiden kanssa tehtävä yhteistyö, heidän asioidensa ajaminen sekä tiedontuotannolla ja raportoinnilla vaikuttaminen. (Heinonen 2014, 40–42.)

1990-luvun lamavuosista alkanut kehityskulku kuitenkin kovensi suomalaisen yhteiskunnan arvomaailmaa. Markkinoiden kansainvälinen vapautuminen johti Suomen talouden uuteen nousuun, mutta kasvatti samalla tuloeroja ja eriytti muutenkin yhteiskunnan sosiaalisia rakenteita. Markkinavetoisuuden lisäksi yhteiskunnan sisäiset erot lähtivät huolestuttavalle kasvu-uralle. Suomalaiseen hyvinvointivaltiomalliin kohdistui, ja kohdistuu yhä, kasvava paine. Sekä 1990-luvun lama että 2010-luvulla selätetty taantuma mahdollistivat yhä kiihtyvän suunnanmuutoksen, joka näkyy varsinkin uusliberalistisen yhteiskuntapolitiikan läpimurtona. (Heinonen 2014, 44–47.)

Uusliberalistisen yhteiskuntapolitiikan ja hyvinvointimallin muutoksen varjopuolina muun muassa työttömyydestä, pätkätöistä, sosiaaliturvan leikkauksista, köyhyydestä, syrjäytymisestä, yksinäisyydestä ja irrallisuudesta on tullut arkipäiväisiä ilmiöitä. Heinonen (2014, 50) tykittääkin kovaa tekstiä todetessaan suomalaisen yhteiskunnan jakautuneen ”voittajiin ja häviäjiin”, sekä ajautuneen tilanteeseen, jossa Suomi on ”kasvavien erojen ja sosiaalisten ongelmien sekä kovenevien arvojen ja lisääntyvien leimojen yhteiskunta”. Tällainen yhteiskunta, ja varsinkin yhteiskunnassa syrjitty ihmisryhmä, tarvitsee rakenteellista sosiaalityötä enemmän kuin kenties koskaan aikaisemmin.

2.4 Sorron muodot, syrjintä ja rasismi

Bob Mullalyn (2007) mukaan sortoa kohtaavia ryhmiä, joiden kanssa rakenteellista sosiaalityötä tehdään, ovat muun muassa köyhät, työväenluokkaiset, naiset, värilliset, maahanmuuttajat, alkuperäiskansat, vähemmistöuskontojen edustajat, seksuaalivähemmistöjen edustajat, vammaiset ja vanhukset: oikeastaan kaikki muut paitsi valkoiset keski- ja yläluokkaiset miehet. Mullaly (2007, 264–269) esittelee Iris Youngin (1990) kehittämät viisi *sorron muotoa*, joista vähintään yhdestä lähes jokainen sorron kohteena olevan ryhmän edustaja kärsii henkilökohtaisella, kulttuurisella tai rakenteellisella tasolla.

Ensimmäinen sorron muoto on *hyväksikäyttö/riisto*. Riiston perimmäisenä aiheuttajana nähdään kapitalismi, jonka seurauksena raha ja valta keskittyvät tietyille ihmisryhmälle tai tietyille ihmisille. Vähempivaraisten, naisten tai esimerkiksi värillisten on tyytyminen toimimaan riiston kohteena ja palvelemaan/työskentelemään pääoman haltijoiden ehdoilla. Toinen sorron muoto on *syrjäytyminen*, jossa tietyt ihmisryhmät ajautuvat yhteiskunnan marginaaliin lähinnä siksi, että he eivät pääse työmarkkinoille. Oman kokemukseni mukaan juuri tämä sorron muoto on keskeinen monille suomalaisen sosiaalityön asiakkaisryhmille, kuten esimerkiksi romaneille. Kolmantena sorron muotona on *voimattomuus*, jonka Mullaly (mt., 266–267) liittää lähinnä alhaiseen työmarkkina-asemaan. Neljäs sorron muoto on *kulttuurinen imperialismi*, jossa dominoivassa asemassa oleva ryhmä

ohjaa muut ryhmät toimimaan sen sanelemien normien mukaisesti. Olen sosiaalityöntekijänä usein huomannut, kuinka esimerkiksi romaniväestön kulttuuria ei juuri ymmärretä suomalaisessa sosiaalitoimistossa, vaan esimerkiksi väistämissääntöjen ja muiden vastaavien kulttuuristen erityispiirteiden ei katsota kuuluvan suomalaiseen yhteiskuntaan. Viimeisenä sorron muotona Mullaly (mt., 268–269) esittelee *väkivallan*, josta sorron kohteena oleva ryhmä kärsii vain, koska kuuluu kyseiseen ryhmään. Väkivallan käsite on tässä tapauksessa laaja, ja kattaa fyysisen väkivallan lisäksi myös henkisen, taloudellisen sekä seksuaalisen väkivallan.

Sorron muodot liittyvät läheisesti *syrjinnän* yläkäsitteeseen. Syrjintä on samassa asemassa oleviin ihmisiin kohdistuvaa erottelua ilman hyväksyttävää perustetta. Syrjinnässä on kyse poissulkemisesta ja siihen liittyy viesti syrjityn erilaisuudesta sekä huonompiarvoisuudesta. (Ihmisoikeudet.net 2018; SPR 2012.) Puuronen (2011, 53) jakaa syrjinnän *välilliseen* ja *välittömään syrjintään* niin, että ensimmäisessä on kyse tiedostamattomasta tai tarkoituksettomasta syrjinnästä ja jälkimmäisessä suorasta sekä tietoisesta toiminnasta. Välittömän ja välillisen syrjinnän huomioi myös yhdenvertaisuuslaki (YhdenvertL 1325/2014), jonka 10 §:n mukaan ”syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.” Saman lain 13 §:n mukaan syrjintä on puolestaan ”välillistä, jos näennäisesti yhdenvertainen sääntö, peruste tai käytäntö saattaa jonkun muita epäedullisempaan asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella, paitsi jos säännöllä, perusteella tai käytännöllä on hyväksyttävä tavoite ja tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asianmukaisia ja tarpeellisia.” Yhdenvertaisuuslaissa (8 §) syrjinnäksi luetaan myös häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä. Tämän tutkimuksen perusteella Suomen romanit näyttävät kärsivän sekä välillisestä että välittömästä syrjinnästä (kts. kappale 4).

Syrjinnän yläkäsitteen alle liitetään usein myös *rasismi* (mm. Puuronen 2011, 51). Rasismissa on kyse etnisyyteen perustuvasta syrjinnästä, jossa joku ihmisryhmä arvotetaan esimerkiksi alkuperän, ihonvärin, kansalaisuuden, kulttuurin, äidinkielen tai uskonnon perusteella alempiarvoiseksi kuin muut ihmisryhmät. Rasismi on ihmisryhmän tai sen jäsenen ihmisarvon alentamista. Syrjinnästä ja rasismista kärsivät usein juuri vähemmistöt, kuten esimerkiksi romanit. (Ihmisoikeudet.net 2018; SPR 2012.).

Rasismia jaotellaan tutkimuksissa usein sen ilmenemismuotojen avulla. *Vanhalla rasismilla* tarkoitetaan pelkistetysti ihmisten asettamista eriarvoiseen asemaan rodun perusteella. Biologisten tekijöiden tulkitaan tällöin määrittävän ihmisten ominaisuuksia niin, että joku toinen ihmisryhmä on ”luontaisesti” toista ihmisryhmää alemassa asemassa. Pahimmillaan vanha rasismi johti/johtaa rotuhygieniapolitiikkaan, jonka karneimmat esimerkit löytyvät kokonaisten ihmisryhmien tuhoamisyrityksistä ja kansanmurhista. Suomalaista vanhan rasismin politiikkaa edustivat esimerkiksi aiemmin mainitsemani (kts. kappale 2.1) romaninaisten pakkosterilisoinnit. *Uusrasismi* puolestaan hierarkisoi ihmisryhmiä kulttuurisin perustein; nähden usein pääväestön kulttuurin muita kehittyneempänä. Tämä johtaa helposti assimilaatiopolitiikkaan, jolla pyritään hävittämään kulttuurien erilaisuus. (Puuronen 2011, 56–57.) Suomen romanikulttuuri on ollut alusta asti assimilaation kohteena, vaikka viime vuosikymmeninä romanikulttuurin asemaan onkin tehty parannuksia (Tervonen 2012).

Vanhan ja uusrasismin lisäksi rasismia voidaan luokitella sen esiintymismuotojen mukaan muillakin tavoin. Esimerkiksi Puuronen (2011, 62) jakaa rasismin yhteiskunnan käytännöistä juontavaan *rakenteelliseen rasismiin* ja ihmisten kohtaamisissa tapahtuvaan *arkielämän rasismiin*. Hieman tarkemman jaon tekee Lena Dominelli (2018, 19), joka katsoo rasismin dynamiikan muodostuvan kolmessa toisiinsa kietoutuvassa tasossa: henkilökohtaisessa, institutionaalisessa/rakenteellisessa ja kulttuurisessa.

Henkilökohtaisessa rasismissa on kyse yksilöiden negatiivisista asenteista ja rasistisista teoista, joilla asetetaan ihmisiä eriarvoiseen asemaan ja kielletään osittain jopa heidän ihmisarvonsa. Dominellin (2018) henkilökohtaiseen rasismiin kytkeytyvät Puuronen (2011) mainitsevat arkielämän rasistiset teot, kuten pahan puhuminen, nimittely, loukkaavat vitsit, ilmeet ja eleet sekä välttely, eristäminen ja väkivalta. Puuronen (mt., 62) laskee arkielämän rasismiin myös tämän tutkimuksen kannalta keskeisen työelämän rasismin, jonka Dominelli (mt., 20) näkee osana *institutionaalista rasismia*, jossa lait, poliittiset teot, yhteiskunnan käytännöt ja erilaiset etuusjärjestelmät syrjivät vähemmistöryhmiä niin, että he ovat jo lähtökohtaisesti pääväestöä heikommassa asemassa. Sekä Dominelli (mt.) että Puuronen (mt.) näkevät institutionaalisen/rakenteellisen rasismin johtavan vähemmistöjen pääväestöä heikompaan koulumenestykseen, tulotasoon ja huonompiin mahdollisuuksiin vaikuttaa itseään koskeviin asioihin sekä päätöksentekoon. *Kulttuurisen rasismin* esiintymismuodoissa on puolestaan pitkälti kyse uusrasismista, jossa

pääväestön kulttuuria pidetään normina, jota kohden muiden kulttuurien edustajien tulisi pyrkiä. Vieraat kulttuurit nähdään uhkina, väärinä ja yhteiskuntaan sopimattomina menettelytapoina tai esimerkiksi negatiivisina stereotypioina. (Dominelli 2018, 21.) Puuronen (2011, 66) tiivistää rasismien kokonaisuudessaan tarkoittamaan ”rotujärjestelmän tuottamista ja ylläpitämistä”.

2.5 Syrjinnänvastainen ja antirasistinen sosiaalityö

Mainitsin jo aiemmin rakenteellisen sosiaalityön (kts. kappale 2.3), jonka avulla sosiaalityön on mahdollista vaikuttaa yhteiskunnan syrjiviin rakenteisiin. Yksilötasolla vaikuttaminen vaati sekin rakenteellista työtä. Lasken tässä tutkielmassa rakenteellisen sosiaalityön kattokäsitteen alle syrjinnänvastaisen ja antirasistisen sosiaalityön, joiden keinovalikoimista löytyvät mielestäni ne sosiaalityön interventiot, joilla vähemmistöjen ihmisoikeuksien toteutumista pystytään sosiaalityössä parhaiten edistämään.

Syrjinnänvastaisessa sosiaalityössä on kyse työskentelytavasta, joka ei perustu ennakkoluuloihin, epäoikeudenmukaisuuteen tai epäreiluun kohteluun. Se on työskentelytapa, joka vaatii kohtelevaan sosiaalityön asiakkaita arvokkaasti ja reilusti riippumatta yksilön tai ryhmän ominaisuuksista. (Okitikpi & Aymer 2010, 25–26.) Syrjinnänvastainen sosiaalityö kiinnittää huomionsa erityisesti resurssien sekä mahdollisuuksien tuomiseen syrjittyjen ihmisryhmien ja ihmisten ulottuville (Dominelli 2018, 22).

Elisabet Reichert (2003, 228) näkee sosiaalityön interventiot syrjinnänvastaisen sosiaalityön avaintekijöiksi, sillä niiden avulla ihmisoikeuksien toteutumista voidaan edistää käytännön sosiaalityössä. Reichert katsoo ihmisoikeuksien edistämisen ja toteutumisen kanalta keskeisimmiksi sosiaalityön interventioiksi sorron muotojen vastaisen työskentelyn, voimaannuttamisen, voimavarakeskeisen sosiaalityön, kulttuurisensitiivisen työtteen, feministisen työtteen sekä kulttuurisen kompetenssin (mt., 228–231). Nämä kaikki interventiot ovat tärkeitä Suomen romanien ja muiden vähemmistöjen ihmisoikeuksien tur-

vaamiseksi ja syrjinnän vastustamiseksi. Sosiaalityöntekijät ja yhteiskunnan päättäjät tarvitsevat mielestäni lisää tietoa ja ymmärrystä vähemmistökulttuureista. Suomen romani- väestö ja muut vähemmistöt tarvitsevat puolestaan voimaannuttamista/valtaistamista, jotta sorron kohteena aiemmin olleet ihmisryhmät saadaan nostettua aidosti oman elämänsä subjektiksi, ja samalla koko sortava järjestelmä voidaan asettaa muutoksen kohteeksi.

Antirasistisella sosiaalityöllä tarkoitetaan puolestaan sosiaalityötä, joka menee syrjinnän- vastaista sosiaalityötä syvemmälle, ja ottaa työskentelyn lähtökohdaksi rodullistetut sosiaaliset suhteet (Dominelli 2018, 10). Rodullistamisella tarkoitetaan tässä yhteydessä ihmisryhmien ja yksittäisten ihmisten luokittelua sekä arvottamista biologisten erityispiirteiden (mm. ihonväri) tai kulttuuriin kuuluvien tunnusmerkkien (mm. kieli, uskonto, pu- keutuminen) jakamana (Puuronen 2011, 64). Antirasistinen sosiaalityö tähtää rodullista- misen, rasististen sosiaalisten suhteiden ja rakenteiden tuhoamiseen sekä sosiaalityön käytännöistä että yhteiskunnasta. Antirasistisen sosiaalityön tarkoituksena on hävittää ra- sistisia ja rodullistettuja suhteita henkilökohtaisella, institutionaalisella sekä kulttuurisella tasolla, ymmärtämällä paremmin erilaisten ihmisten lähtökohtia ja muodostamalla yhtei- siä päämääriä asiakkaiden kanssa rasismien poistamiseksi. (Dominelli 2018, 10–11.)

Antirasistisen sosiaalityön työskentelyotteena on kokonaisvaltainen sitoutuminen rasis- min vastustamiseen sen kaikilla tasoilla. Tämä tarkoittaa sosiaalityön ja sen tekijöiden jatkuvaa sitoutumista ihmisoikeuksien täysimääräisen toteutumisen varmistamiseen ja kaikkien ihmisten sekä ihmisryhmien elämänlaadun saattamiseen ja ylläpitämiseen niin korkeana kuin mahdollista. Antirasistinen sosiaalityö vaatiikin tekijöiltään asettumista ra- sistisia rakenteita ja käytäntöjä sekä näitä mahdollistavia työskentelytapoja, ja jopa työn- tekijöitä, vastaan. (Dominelli 2018, 22–23.)

Dominelli (2018, 235–238) antaa antirasistisen sosiaalityön toteuttamiseen viidentoista kohdan ”ohjekirjan”, jota jokaisen sosiaalityöntekijän tulisi noudattaa. Tuon manuaalin tärkeimmät ohjeet Suomen romanien parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille ovat mielestäni seuraavat: *uusien narratiivien luominen*, kuten esimerkiksi romanien työelä- män menestystarinoiden esille nostaminen, *ratkaisumallien pohtiminen yhdessä* romani- asiakkaiden kanssa, *ihmisten kohtelevinen yksilöinä ja henkilökohtaisiin ongelmiin par-*

haiden mahdollisten ratkaisujen etsiminen sekä keskittyminen mikro-, meso- ja makrotason rasismien poistamiseen, muistamalla lokaalin ja globaalin yhteyden myös Suomen romaneja koskevassa rasismissa.

Tiivistettynä antirasistisen sosiaalityön käytännöissä on kyse kokonaisvaltaisesta muutostyöstä, jossa vastataan ihmisten tarpeisiin tarjoamalla heille heidän elämänsä kannalta parasta mahdollista sosiaalityötä ja pyritään samalla vaikuttamaan yhteiskunnan kaikilla tasoilla sekä näkyvän että piilevän rasismien poistamiseksi. Jokaisen sosiaalityöntekijän pitäisikin rohkeasti vastustaa sekä henkilökohtaista, institutionaalista että kulttuurista rasismia ja kyetä näkemään näiden ilmiöiden olemassaolo niistä kärsivien ihmisten jokapäiväisessä elämässä. Tässä onnistuakseen sosiaalityöntekijöiden tulisi käyttää hyväkseen tutkimus- ja kokemustietoa rasismien muodoista sekä vastustaa rasistista käytöstä, teorioita, käytäntöjä ja politiikkaa myös sosiaalityön sisällä. Lisäksi onnistuminen antirasistisessa sosiaalityössä edellyttää sosiaalityöntekijöiltä tiivistä yhteistyötä eri tahojen kanssa eriarvoistavien käytäntöjen poistamiseksi. (Dominelli 2018, 235–239.)

2.6 Vuorovaikutuksen merkitys sosiaalityön asiakkaiden kohtaamisessa

Hyvä kohtaaminen ja sen osana toimiva vuorovaikutus ovat avaimia hedelmälliseen yhteistyöhön. Hyvää kohtaamista kuvaillaan sosiaalityön tutkimuksissa lukuisilla erilaisilla adjektiiveilla, kuten *aito, avoin, dialoginen, empaattinen, ihmettelevä, kokeileva, kunnioittava, kuunteleva, luottamuksellinen, läsnä oleva, neuvotteleva, oppiva, tunnusteleva* ja *vastavuoroinen*. (Hänninen & Poikela 2016; Laitinen & Niskala 2014; Mönkkönen 2007; Törrönen 2016.) Jokainen kohtaaminen on mielestäni myös ainutkertainen. Itse koen hyvän kohtaamisen ratkaisevan usein koko asiakasprosessin suunnan ja toteutuvan etenkin vastavuoroisen sekä dialogisen vuorovaikutuksen kautta.

Vuorovaikutus on laaja käsite, johon liittyy yksilöiden, yhteisöjen, organisaatioiden ja kulttuurien välinen vuorovaikutus (Mönkkönen 2007, 15). Vuorovaikutusta tapahtuu kai-

kissa sosiaalisissa kohtaamisissa. Ideaalitapauksissa sosiaalityön kohtaamiset ja vuorovaikutustilanteet ovat *vastavuoroisia* ja *dialogisia*. Vastavuoroisuudella tarkoitetaan, sosiaalityön näkökulmasta, kahden tai useamman osallistujan muodostamaa keskinäistä toimintaa, neuvottelusuhdetta, joka pohjaa luottamukseen. Vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa sosiaalityön asiakas tulee aidosti kohdatuksi. Vastavuoroisuus on lähtökohdiltaan jotakin positiivista, kun taas sen vastakohtaan, vastavuorottomuuteen, liittyy lähtökohtaisesti jotakin negatiivista. (Törrönen 2016, 39–43.)

Dialogisuutta sosiaalityön asiakastyössä kuvataan puolestaan toimintana, jossa kaksi tasavertaista osapuolta yhdessä määrittelevät tilanteita ja etsivät niihin ratkaisuja (Mönkkönen 2007, 18). Dialogisuuden lisäksi Mönkkönen (mt., 19) esittelee kaksi muutakin sosiaalityön vuorovaikutusorientaatiota: asiantuntijakeskeisyyden, jossa (kärjistetysti) työntekijä sanelee asiakassuhteen ehdot ja päätökset, sekä asiakaskeskeisyyden, jossa asiakkaan näkökulma huomioidaan hyvin, mutta (jälleen kärjistetysti) työntekijän asiantuntijarooli jää pimentoon. Dialogisuus huomioi sekä työntekijän että asiakkaan asiantuntijuuden (mt., 18).

Todellisuudessa sosiaalityön vuorovaikutustilanteet eivät ole mustavalkoisia, vaan ne sisältävät lähes aina sekä vallankäyttöä, sääntöjä, sopimuksia että yhteistyötä. Vuorovaikutustilanteet eivät koskaan tapahdu tyhjiössä. Vuorovaikutustilanteisiin vaikuttavat tilanteen osapuolien ajatukset, lähtökohdat, toiveet, päämäärät sekä lukemattomat muut yksityiskohdat, ajasta ja paikasta, aina osapuolien henkilöhistoriaan saakka. Jokainen vuorovaikutustilanne on uniikki ja molemmista osapuolista vahvasti riippuvainen. (Mönkkönen 2007, 15–16.)

Sosiaalityön asiakastyössä korostuu toimivan vuorovaikutussuhteen merkitys (Niemelä 2016, 97). Vuorovaikutussuhteen muodostuminen on kokonaisvaltainen prosessi, jossa yhdistyvät vuorovaikutustilanteiden toiminta, merkitykset ja tunteet. Onnistunutta vuorovaikutussuhdetta rakentaa jokainen onnistunut kohtaaminen. Onnistuneeseen kohtamiseen ja vuorovaikutukseen kuuluvat edellä mainitut dialogisuus ja vastavuoroisuus. Kohtaamistilanteissa sosiaalityöntekijältä vaaditaan riittävää vuorovaikutusosaamista sekä muun muassa tarvittavia aikaresursseja (Hänninen & Poikela 2016, 164). Kiireessä vastattu, ”nyt ei ole aikaa”, saattaakin asiakkaasta tuntua toimivan vuorovaikutussuhteen kannalta kuoliniskulta.

Asiakaan ja työntekijän väliset kohtaamiset ja vuorovaikutustilanteet määrittävät siis koko asiakasprosessin kehitystä. Kohtaaminen ja sen vastakohtana kohtaamattomuus saanelevat myös asiakkaan toimijuutta. Mitä vastavuoroisempaa ja dialogisempaa vuorovaikutusta ja kohtaamista asiakas saa osakseen, sitä suuremmat valmiudet hänellä on olla osallinen omassa asiassaan. Välinpitämätön kohtamaattomuus tai ylhäältä saneltu puhdas asiantuntijavallankäyttö puolestaan vähentävät asiakkaan osallisuutta. Kohtaamisen merkitys korostuu entisestään, kun sosiaalityöntekijä työskentelee itselleen vieraasta kulttuuritaustasta lähtöisin olevan asiakkaan kanssa, kuten monesti on kyse Suomen romanien kanssa tehtävässä sosiaalityössä. (Laitinen & Niskala 2014, 11–13.) Onnistuneen kohtaamisen ja vastavuoroinen sekä dialogisen vuorovaikutuksen tärkeys näkyivät myös tämän tutkimuksen tuloksissa (kts. kappale 4).

3 TUTKIMUSASETELMA

Toteutin tutkimukseni laadullisin tutkimusmenetelmin käyttäen abduktiivista eli teoria-ohjaavaa sisällönanalyysia. Analyysitavan lisäksi tutkimusasetelmaan vaikutti suuresti itse aineisto, joka koostui sekä kirjoitelmapyyntöni tulleista vastauksista että internet-keskustelujen tuottamasta materiaalista. Käyn ensin läpi tutkimuskysymykseni, josta siirryn tutkimusaineiston ja sen analyysitavan tarkempaan esittelyyn. Kappaleen lopuksi pohdin tutkimukseeni liittyviä eettisiä haasteita.

3.1 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää, millaisena Suomen romanien kohtaama syrjintä ja rasismi näyttäytyvät heidän omissa kokemuksissaan. Lisäksi tutkin samojen ilmiöiden näkymistä Suomen romanien työelämää koskevissa internetkeskusteluissa, jotka olivat saaneet sytykkeensä Työnimi-kampanjan jälkimainingeissa. Työelämän katsoin tässä tutkimuksessa laajasti kattavan kaiken työmarkkinoihin liittyvän, aina työnhausta itse työn tekemiseen. Pyrin myös selvittämään, miten sosiaalityö kyseisissä kirjoitelmissa ja keskusteluissa näyttäytyi, ja voisiko sosiaalityöllä olla nykyistä merkittävämpi rooli Suomen romanien kohtaaman syrjinnän ja rasismin torjuna.

Tutkimuskysymykseni olivat:

1. Millaisia syrjinnän, rasismin ja sorron muotojen kokemuksia Suomen romaneilla itsellään on?
2. Millaisia sorron ja rasismin muotoja Suomen romanien asemaa työelämässä koskevissa internetkeskusteluissa esiintyy?

3. Millainen rooli sosiaalityöllä on Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä ja rasismissa sekä niiden ehkäisyssä kirjoitelmien ja internetkeskustelujen perusteella?

Ensimmäistä tutkimuskysymystä tarkastelin etenkin syrjinnän, rasismin ja sorron muotojen teorioiden valossa sekä syrjinnänvastaisen ja antirasistisen sosiaalityön näkökulmasta. Tässä kysymyksessä korostuivat Suomen romanien omat kokemukset ja heidän oman äänensä esille tuominen. Toisessa tutkimuskysymyksessä pyrin selvittämään internetissä kiertäviä ajatusmalleja romanien työelämässä kohtaaman syrjinnän sekä rasismin syistä ja seurauksista. Tämän kysymyksen kohdalla keskityin erityisesti sorron ja rasismin muotojen esiintymiseen internetin keskusteluketjuissa. Kolmas tutkimuskysymys pohjaa puolestaan syrjinnän ja rasismin sekä sorron muotojen vastustamiseen antirasistisen sosiaalityön avulla. Tutkimukseni yhtenä tärkeänä tehtävänä on lisäksi herättää ajatuksia ajan-kohtaisesta keskustelunaiheesta.

3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistoni koostui yhdeksästä lyhyestä (lyhimmillään puolikas A4, pisimmillään kaksi sivua) kirjoitelmasta, jotka sain vastauksina laatimaani kirjoitelmapyyntöön (liite 1), sekä 235 internetkommentista, jotka ovat nimimerkkien perusteella 87 eri henkilön kirjoittamia. Nämä kirjoitukset on kirjoitettu kahdelle keskustelufoorumille, jotka ovat suositut Vauva.fi ja Suomi24.fi, sekä Yle.fi -uutissivuston Työnimi-kampanjaa koskevan uutisen kommenttiketjuun.

Suomi24.fi -palstan keskustelut ovat erityisesti Suomen romaniväestön suosimalta Suomi24.fi-Romano keskustelupalstalta, jonka aktiivisesta käytöstä minulle kertoi tuntemani romanitaustainen henkilö. Keskustelun otsikko oli ”Miksi romaneja ei palkata toi-

hin”. Vauva.fi palstan keskustelun otsikko oli puolestaan ”Julkkikset hakivat töitä romaninimillä, saivat vain yhden haastattelukutsun – Miksi Rainerin ja Dimitrin CV:itä ei julkaisteta?...”. Yle.fi -sivuston kommenttiketjut liittyvät puolestaan 31.10.2018 Yleisradion internetsivuilla julkaistuun uutiseen, joka oli otsikoitu ”Neljä nimekästä yrittäjää haki töitä romaninimillä, yhtäkään ei kutsuttu työhaastatteluun – Työelämä ei ole yhdenvertainen romaneille tai muille vähemmistöille”. Kommenttiketjujen kirjoitukset olivat pisimmillään vajaan sivun mittaisia ja lyhimmillään muutaman sanan mittaisia.

Kaikki keskustelut on otettu keskusteluketjuista, jotka koskivat romaniväestön kohtaamaa syrjintää työmarkkinoilla. Yllä mainituilla sivustoilla käydyt keskustelut, joita analysoin, on käyty Diakonia-ammattikorkeakoulun Työnimi -kampanjan herättämän ”mediakohun” aikana välillä 1.10.–30.11.2018. Keskusteluketjuja aiheesta löytyi paljon, mutta päädyin näihin keskustelupalstoihin ja sivustoihin niiden suosion vuoksi. Tutkimukseeni mukaan ottamani keskusteluketjut olivat nopean internethaun perusteella eniten kommentteja keränneitä ja ne sopivat aihepiirinsä vuoksi hyvin vastamaan tutkimuskysymyksiini. Niiden lukeminen ei myöskään vaatinut rekisteröitymistä tai lukijamaksun maksamista. Toki kyseiset keskusteluketjut edustavat tiettyä käyttäjäkuntaa ja käyttökontekstia, joten liian pitkälle meneviä yleistyksiä niiden pohjalta on syytä välttää (Laaksonen ym. 2013, 22). Yleistettävyyttä kuitenkin mielestäni parantaa keskusteluketjujen monipuolisuus, sillä kolmesta keskusteluketjusta yhden suurin käyttäjäkunta ovat todennäköisesti äidit, yhden Suomen romanit ja yhden YLE-tunnusten haltijat, joilla on herännyt kiinnostus kommentoida uutista. Toki jokaisen keskusteluketjun kirjoittajana voi olla periaatteessa lähes kuka tahansa.

Kirjoitelmien tutkimiseen päädyin puolestaan siksi, että koin sen hyväksi tavaksi saada vastauksia tutkimuskysymyksiini ja lisätä romanien oman äänen kuuluvuutta. Kirjoitelmien kirjoittamiseen annoin kirjoittajille melko vapaat kädet ja ohjasin kirjoitelmia muuttaman apukysymyksen avulla. Kirjoittamista ohjaavaksi tarkoitettut apukysymykset olivat: *Mitä romanitausta sinulle merkitsee ja miten se näkyy arjessasi? Onko sinulla kokemuksia syrjinnästä ja/tai rasismista (esim. arjessa, työelämässä, viranomaisten kanssa asioidessa), ja jos on, millaisia ne ovat? sekä Onko romanitaustallasi ollut mielestäsi vaikutusta hakiessasi työtä tai ollessasi työelämässä?* Kerroin kirjoitelmapyyntöissäni myös tutkivani aihetta sosiaalityön näkökulmasta ja etsiväni sosiaalityön keinoja syrjinnän sekä rasismin torjumiseksi. Kirjoituspyyntöihin vastanneista henkilöistä yksi kirjoitti

kuitenkin suullisen kerronnan olevan Suomen romaneille luontevampi tapa ilmaista itseään. Samaa informaatiota sain kontaktihenkilöiltäni jälkikäteen, mutta siinä vaiheessa olin jo tutkimusaineistoni kerännyt. Aineistovalintojeni eettisiä ulottuvuuksia pohdin tarkemmin kappaleessa 3.4. ja jatkotutkimuksen muotoja sekä tarvetta kappaleessa 5.

Keskusteluketjuille kirjoittajien taustasta minulla ei ole tarkempaa tietoa. Vauva.fi -sivustolle kirjoittajista iso osa on todennäköisesti lasten äitejä ja Suomi24.fi-Romano -sivuston kirjoittajista ainakin osa on todennäköisesti taustaltaan Suomen romaniväestöön kuuluvia. Yle.fi -uutissivustolle voivat kommentoida Yle Tunnuksen itselleen rekisteröineet käyttäjät, joiden taustasta on vaikea vetää johtopäätöksiä. Kirjoitelmien kirjoittajat ovat puolestaan kaikki taustaltaan Suomen romaneja. He asuvat Uudellamaalla ja ovat täysi-ikäisiä. Kirjoittajista seitsemän on naisia ja kaksi miehiä. Kirjoitelmat ja internetkeskustelut analysoin teoriaohjaavan sisällönanalyysin avulla, josta kerron tarkemmin seuraavassa alaluvussa (3.3). Käyn samassa yhteydessä läpi myös oman tapani käsitellä saamaani aineistoa.

Kirjoitelmapyyntöni saamissa vastauksissa on syytä huomioda niiden syntyneen kontekstissa, jossa pyyntöön liittämäni kysymykset (kts. liite 1) varmasti ohjasivat kirjoittamaan tietyn suuntaisia tarinoita. Tällöin voidaan puhua aineiston jonkinasteisesta ”värittymisestä” (Vilkko 1997, 99), vaikka mielestäni aineisto ei siltä osin eroakaan esimerkiksi haastattelujen käytöstä tutkimusaineistona. Kirjoitelmien käyttö sisältää kuitenkin oletuksen kirjoittajan kirjallisesta ilmaisukyvystä (Tuomi & Sarajarvi 2018, 96), ja saattaa karsia halukkaita tutkimukseen osallistujia, jotka eivät koe kirjoittamista hyväksi tavaksi ilmaista itseään. Kirjoitelmapyyntö olisivat voineet tuottaa tutkimuksen kannalta myös ”laihan” aineiston, mutta saamani kirjoitelmat olivat hyvin kirjoitettuja ja antoivat vastauksia tutkimuskysymyksiini.

Internetkeskustelujen tutkimisessa on puolestaan syytä huomioda, että niissä keskustelukulttuuri on hyvin vaihtelevaa ja mielipiteiden voi sanoa olevan ehkä keskimääräistä jyrkempiä. Internetkeskusteluista muodostuu lisäksi herkästi samanmielisten keskustelijoiden keskustelukerhoja. Myös huumoria ja edellisen kirjoittajan ”nokittelua” esiintyy paljon. Nettikeskustelut ovat omalla tavallaan kasvokkaisia keskusteluja vapaampia väyliä tuoda esille henkilökohtaisia asioita ja mielipiteitä. Nettiaineistot ovat kuitenkin rekisteröityneiden kirjoittajien tuottamia, tiettyyn suuntaan etenevän keskustelun johdattamia ja

moderaattorien esitarkastamia, joten täysin vapaasta ajatuksenvirrasta ei sittenkään ole kyse. Verkossa tapahtuvien kirjoitusten tutkiminen vaatiikin ymmärrystä ja tietoa verkkoympäristöstä sekä keskustelupalstoilla vallitsevasta keskustelukulttuurista. Verkkokeskustelut syntyvät ja elävät keskustelun sytykkeestä sekä edeltävistä kommentteista. (Hakala & Vesa 2013; Laaksonen ym. 2013, 25; Laaksonen & Matikainen 2013, 198–201, 223.)

3.3 Abduktiivinen eli teoriaohjaava sisällönanalyysi ja teemoittelu

Analysoin aineiston teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin tutkimuskysymyksieni johdattamana. Sisällönanalyysiä voidaan pitää yhtenä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä. Se voidaan käsittää sekä yksittäisenä tutkimusmetodina että väljänä teoreettisena taustakehyksenä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103.) Sisällönanalyysi on erityisen toimiva analyysimenetelmänä, kun käsitellään tulkitsemista vaativaa sekä monipuolista laadullista aineistoa ja tutkimuskysymyksiin voidaan vastata kuvailevasti (Schreier 2012, 3, 43). Sisällönanalyysillä voidaan tällöin tarkastella, millaisia merkityksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä muodostuu. Sisällönanalyysin avulla on tarkoitus esittää alkuperäisen aineiston sisältämä laaja informaatio tiiviisti ja selkeästi, kadottamatta aineiston tarjoamaa tietomäärää. Sisällönanalyysin avulla alkuperäisaineiston tarjoamaa informaatiota on jopa mahdollista lisätä, muuttamalla hajanainen ja laaja aineisto yhtenäiseksi sekä selkeäksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117; 122.)

Laadullinen sisällönanalyysi on perinteisesti jaettu päättelyn logiikan avulla joko induktiiviseen tai deduktiiviseen sisällönanalyysiin. Uudemmissa tutkimuksissa jako on tehty aineistolähtöisen ja teorialähtöisen sisällönanalyysin kesken. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi lähtee tulkitsemaan aineistoa ilman ennakko-oletuksia. Tutkimuskysymyksiin aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä saadaan vastaukset tutkimalla, päättelemällä ja käsitteitä yhdistämällä niin, että tutkimus etenee empiirisestä aineistosta kohti käsitteellistä kokonaiskuvaa tutkittavasta ilmiöstä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä puo-

lestaan aineiston luokittelu tapahtuu käsitejärjestelmään tai teoriaan pohjautuen. Kategoriat määritellään aiemman informaation perusteella, ja siihen sopivat kuvaukset/ilmaisut etsitään aineistosta. Tutkimuksen etenemissuunta on siis periaatteessa päinvastainen aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin nähden. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 123–131.)

Puhdasta aineisto- tai teorialähtöistä sisällönanalyysiä tuskin kuitenkaan on olemassaakaan, sillä aineistolähtöisen tutkimuksenkin on nojattava johonkin teoriaan, ja teorialähtöinen analyysi puolestaan joutuu osittain elämään aineiston armoilla. Näiden kahden sisällönanalyysitavan väliin astuu oma analyysitapani, joka on, ainakin tutkimuskirjallisuudessa harvinaisempi, teoriaohjaava sisällönanalyysi. Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee aineiston ehdoilla, mutta tuo analyysissä tarvittavat teoreettiset käsitteet valmiina yläluokkina. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä tutkijan on tarkoitus lähestyä aineistoa sen omilla ehdoilla ja viimeistään aineiston abstrahointivaiheessa (aineiston käsitteellistäminen) ”pakottaa” aineisto sopivaksi katsomiinsa teorioihin. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 133.)

Itse aloitin aineiston läpikäymisen tulostamalla kaikki valitsemani keskusteluketjujen kirjoitukset ja sähköpostitse saamani kirjoitelmat. Tämän jälkeen luin huolellisesti useaan kertaan läpi kokoamani aineiston. Ensimmäisen lukemisen jälkeen olin sekavin mielin sen suhteen, miten saisin aineistosta irti tutkimuskysymyksieni kannalta olennaisen tiedon. Lähdin seuraavaksi lukemaan aineistoa uudelleen ja uudelleen, kirjaten ylös kaikki ne seikat, jotka aineistossa viittasivat syrjintään, rasismiin tai sosiaalityöhön. Aineisto osoittautui tässä mielessä hyvin monitulkintaiseksi.

Aineistoa läpikäydessä on tärkeä lukea nimenomaan tutkimuskysymys mielessä ja jättää sivuun ne seikat, joilla ei ole merkitystä tutkimuskysymykselle (Schreier 2012, 80). Tätä ohjenuoraa käyttäen, ja syrjinnän, rasismin, sorron muotojen sekä rakenteellisen sosiaalityön teorioiden ohjaamana, päädyin käyttämään analyysiyksikkönä yksittäistä asiakokonaisuutta, joka välillä oli yksi sana, välillä lause. Jokaisella lukukerralla löytyi uusia tutkimuskysymyksiini liittyviä tekijöitä, joista muodostin analyysiyksiköitä. Hirsjärvi & Hurme (2016, 143–146) tuovatkin esiin aineiston uudelleenlukemisen tärkeyden, jotta aineistosta todella on mahdollista löytää tutkimuskysymyksen kannalta tärkeimmät ajatukset ja näkemykset.

Asiakokonaisuudet kirjasin ylös excel-taulukkoon, jokaisen kokonaisuuden omalle rivilleen. Tässä vaiheessa päätin, että kirjaan kunkin esiin nousseen asian vain yhden kerran enkä lähde käyttämään laadullisessakin tutkimuksessa ajoittain käytettävää kvantifiointia, eli laskemaan tiettyjen teemojen esiintymiskertoja teksteissä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 135). Mikäli tutkimus ja aineisto olisi vielä laajempi, voisi kvantifiointi mielestäni toimia hyvänä apuvälineenä aineistoa analysoidessa. Tällöin voisi tarkastella, mitkä teemoista nousivat eniten esiin.

Teemoittelulla tarkoitetaan tutkimusaineiston pilkkomista pienempiin osiin ja näiden osien uudelleenjärjestämistä ryhmittelemällä asiat aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105). Ryhmittelyn jälkeen aineistoa analysoidaan teema kerrallaan. Teemoittelun tarkoituksena on näin helpottaa sisällönanalyysiä jakamalla kerätty aineisto pienempiin ja helpommin hallittavimpiin kokonaisuuksiin. (Moilanen & Räihä 2007, 55–56; Tuomi & Sarajärvi 2018, 105; 144). Hirsjärven ja Hurmeen (2016, 148) mukaan aineistoa voidaan lähteä jaottelemaan hahmottamalla aineistosta teemoja esimerkiksi tutkimusongelman, käsitteiden, teorian tai aineiston itsensä pohjalta.

Tässä tutkimuksessa teemat muodostuivat sen mukaan, mikä aineistosta nousi tutkimuskysymyksien kannalta merkitykselliseksi ja mitkä sopivat teorioihin, jotka analyysiä ohjasivat. Esiin nousseet teemat/aihepiirit olivat *koettu ja harjoitettu syrjintä* (mm. syrjivät sanat ja teot, loukkaukset, tunne syrjityksi tulemisesta), *sorron muodot romanien omissa kokemuksissa* (kaikki viisi sorron muotoa), *arkipäiväistynyt rasismi internetkeskusteluissa* (mm. vitsit, vihapuhe, yleistäminen, ennakkoluulot), *selviytymiskeinot rasismista ja syrjinnästä* (mm. romanikulttuurin merkitys, empowerment, kohtaamisen merkitys romanien kanssa tehtävässä sosiaalityössä). Käyn teemat tarkemmin läpi tutkimustulosten yhteydessä (kts. kappale 4).

3.4 Tutkimusetiikka

Opetus- ja kulttuuriministeriön vuona 1991 asettaman Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) tehtävänä on edistää hyvää tieteellistä käytäntöä, ennaltaehkäistä tutkimusvilppiä, edistää tutkimusetiikkaa koskevaa keskustelua ja tiedotusta Suomessa sekä seurata alan kansainvälistä kehitystä. TENK toimii aloitteentekijänä ja lausunnonantajana tutkimuseettisissä kysymyksissä ja laatii tiedeyhteisön käyttöön tarkoitettuja tutkimuseettisiä ohjeita. Lähes kaikki Suomen korkeakoulut ja tutkimuslaitokset ovat sitoutuneet noudattamaan TENK:n ohjeistusta. TENK on laatinut myös ihmistieteisiin luettavien tutkimusalojen eettiset pääperiaatteet, joita ovat *tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja*. (Hallamaa ym. 2006, 19; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009.)

Omassa tutkimuksessani tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen lähti kirjoitelmapyyntöihin vastaamisen vapaaehtoisuudesta. Esitin pyynnot omien ystäväni ja työkavereideni tuntemille täysi-ikäisille romanitaustaisille suomalaisille, jotka eivät kuitenkaan olleet minun henkilökohtaisia tuttujani. Nämä niin sanotut ”kontaktihenkilöt” jakoivat pyyntöjä eteenpäin omassa yhteisössään. Hain tutkimusta varten tutkimusluvan Hyvinkään kaupungilta, sillä kontakteista osa tuli Hyvinkään kaupungin palveluksessa olevien sosiaalityöntekijöiden kautta.

Sain yhteensä yhdeksän kirjoitelmaa. Kirjoitelmien kirjoittamisesta tai kirjoittamatta jättämisestä ei varmasti kenellekään vahinkoa koitunut, sillä kirjoittamaan ei ketään painostettu ja kirjoittavat tiesivät hyvin olevansa tutkimuksen kohteina. Toki kirjoitelmissa käsiteltiin hyvin henkilökohtaisia asioita, mutta uskon niistä kirjoittamisen toimineen enemmän jonkinlaisena ”terapiana” kuin vahingonaiheuttajana.

Yksityisyyden ja tietosuojan riittävän toteutumisen varmistaminen puolestaan voidaan kyseenalaistaa osittain, sillä kirjoitelmapyyntöihini vastattiin esimerkiksi suojaamattoman sähköpostiyhteyden kautta. Kirjoitelman laatija sai halutessaan jättää yhteystietonsa, jos halusi kirjoitelmasta pienen palkkion (elokuvalippu tai karkkipussi) ja myöhemmin kopion valmiista maisterintutkielmasta. Yhteystietojen jättäminen oli kuitenkin vapaaehtoista. Kirjoittajan sähköpostiosoitteen sain joka tapauksessa selville, mutta en esimerkiksi kertonut työkavereilleni, kuka oli vastannut ja kuka ei. Kaikki saamani kirjoitelmat

myös tulostin, mutta hävitin tulosteet heti analysoituani ne. Kaikki tässä työssä käyttämäni kirjoitelmasitaatit ovat anonymisoitu ja niistä ei voi tunnistaa kirjoittajaa kukaan muu kuin minä sekä kirjoittaja itse.

Sain kuitenkin jonkin verran palautetta, että kirjoittaminen ei ole välttämättä romanitautisille henkilöille luonteva tapa ilmaista itseään. Tässä näkyy ehkä suullisen tarinankerroksen perinne, joka romaniyhteisöissä edelleen elää vahvana (Toivanen 2012, 28). Jatkossa aihetta voisikin kartoittaa lisää esimerkiksi teemahaastattelujen avulla (kts. kappale 5).

Internetin keskustelufoorumille kirjoittaneet puolestaan tietävät kirjoittavansa julkiselle foorumille ja ovat kirjoittaneet sinne vapaaehtoisesti. Kyseisillä foorumeilla (Vauva.fi ja Suomi24 sekä Yle.fi -keskusteluketjut) kirjoitetaan nimimerkkien suojassa, joten anonymiteetti säilyy ainakin osittain. Pelkkä nimimerkkien käyttö ei kuitenkaan välttämättä takaa kirjoittajien täydellistä anonymiteettiä (Kuula 2009, 185–186). Nimimerkit voivat olla niitä aktiivisesti käyttäville henkilöille tärkeä osa heidän identiteettiään (Turtiainen & Östman 2013, 58), joten olen itse jättänyt tästä tutkimuksesta nimimerkkien mainitsemisen tarkoituksella pois. Vahinkoa nimimerkin takana operoivalle kirjoittajalle ei tämä tutkimus näin ollen luultavasti tuo, vaikka osa kirjoituksista on varmasti hyvin henkilökohtaisia. Varsinaista tutkimuslupaa internetkeskustelujen tutkiminen ei myöskään vaadi, mutta olen informoinut asiasta tutkimieni keskustelupalstojen sekä Yle.fi -sivuston ylläpitäjiä. Mitään vastausta en löytämiini osoitteisiin lähetettyihin informaatioviesteihin kuitenkaan saanut.

Tutkimani internetaineistot ovat avoimia ja julkisia, mutta kaikille internetin käyttäjille näkyvä keskustelufoorumi voi siitä huolimatta olla sinne kirjoittavalle tärkeä yhteisö, jossa mielipiteiden ilmaisu koetaan turvalliseksi ja suojatuksi (Kuula 2009, 185). Näiden viestien käyttäminen tutkimusaineistona sijoittuu niin sanotulle ”eettisesti harmaalle alueelle” (Turtiainen & Östman 2013, 49). Pidänkin tutkimukseni suurimpana eettisenä ongelmana sitä, että internetkeskusteluihin kirjoittaneet tutkittavat eivät tiedä heidän tekstiensä olevan tutkimuksen kohteena.

Verkkokeskustelujen tutkimisessa on kuitenkin myös eettisiä vahvuuksia. Monet ilmiöt saavat alkunsa internetissä käydyistä keskusteluista, ja nimimerkkien suojassa kirjoitetut

mielipiteet tuovat monesti arvokasta sekä muuten vaikeasti saavutettavaa tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Verkkokeskustelut ovat lisäksi yleensä täysin tutkijasta riippumattomia, eivätkä analysoimani keskusteluketjut tee tässä poikkeusta, vaan niiden tuottama aineisto on syntynyt ilman johdattelevia kysymyksiä. Aineisto on siis tutkijasta sekä muista ”manipulaattoreista” vapaata ajatuksenvirtaa, toisin kuin esimerkiksi haastatteluihin perustuvat aineistot, joissa tutkijalla on aina jonkinlainen rooli aineiston muodostumisessa. Keskustelupalstoilla on toki ylläpitäjien suorittamaa valvontaa, mutta kirjoitusten sävystä päätellen tuo valvonta ei ole ollut kovinkaan tiukkaa. Keskustelun vapaa eteneminen ja tutkijasta riippumattomuus voi kuitenkin olla myös ongelma, sillä tarkentavien kysymysten sekä muiden taustatietojen puuttuessa, voi olla mahdotonta tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. (Hakala & Vesa 2013, 223, 239.)

4 TUTKIMUSTULOKSET

Aineiston perusteella Suomen romanien kohtaama syrjintä on arkipäivää. Kirjoitelmat antavat vain aavistuksen siitä, millaista tuota syrjintää on kohdata päivittäin. Vähintään yhtä arkipäiväistä on romanien kohtaama rasismi, joka näyttäytyy internetkeskusteluissa rajusti kärjistettyjen ja rodullistettujen stereotyyppien muuttumisena keskustelijoiden pitämäksi normaaliksi. Suomen romaneilla on kuitenkin moninaisia keinoja syrjinnästä ja rasismista selviytymiseen. Etenkin romanikulttuurin tärkeys näyttäytyy romanien omissa kertomuksissa vahvana. Internetkeskusteluissa romanikulttuuri näyttäytyy puolestaan sekä pilkan että ylpeyden aiheena. Romanikulttuuriin tutustuminen ja avoin sekä vastavuoroinen yhteistyö romaniasiakkaiden kanssa näyttäytyvät puolestaan niinä sosiaalityön toimintamalleina, joita romanit itse toivovat käytettävän heidän asioidensa edistämiseen.

4.1 Välillistä ja välitöntä syrjintää jokapäiväisessä elämässä

”Romani joutuu aina todistamaan oman ammattitaitonsa”

Tutkimusaineiston perusteella Suomen romanit joutuvat kohtaamaan sekä välillistä että välitöntä syrjintää niin työelämässä kuin jokapäiväisessä muussakin elämässä. Syrjintä saattaa näyttäytyä ihmettelynä, pitkinä katseina, vähättelynä, naureskeluna tai joissain tapauksissa myös suorina tekoina. Mielestäni ikävintä oli lukea viranomaisten ja päättävissä asemassa olevien ihmisten syrjivästä toiminnasta sekä syrjintäkokemusten aiheuttamasta turhautumisesta. Esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden tai poliisien tulisi tiedostaa, mikä on syrjintää ja mikä ei. Heidän harjoittamansa syrjinnän voi aina tulkita tietoisesti eli välittömäksi syrjinnäksi (Puuronen 2011, 53).

”Jouduimme soittamaan naapurin kanssa poliisit, kun yörauha häiriytyi eräiden asukkaiden toimesta. Menin avaamaan poliiseille alaoven, katsoivat rapputaulua ja kysyivät, että varmaankin toi asunto Lindeman. Eli tässä oletus, pelkästään taulussa olevan nimen perusteella, että missä asunnossa tehdään häiriötä.”

Välillinen eli tiedostamaton syrjintä (Puuronen 2011, 54) saattaa tuntua sen harjoittajasta täysin normaalilta toimintatavalta eikä hän välttämättä tiedosta syrjivänsä ketään. Syrjintä on myös sen kohteille pelottavankin arkipäiväistynyt asia. Aineiston perusteella tuntuu, että romanit joutuvat tottumaan syrjintään heti syntymästä lähtien ja joutuvat opettelemaan myös suojakeinot syrjinnästä selviämiseen.

”Eli mä sain elää suht normaalin lapsuuden ilman suurempia syrjimistapauksia johtuen varmaan siitä, että yksihuoltajaäitini ei pukeutunut perinteiseen romanasuun ellei paikalla ollut muita romaneja. Koulukaverit ei oikeastaan tajunnu edes mun olevan romani. Enkä sitä heille kertonut.”

Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä on tänä päivänä usein kyse juuri tiedostamattomasta syrjinnästä, joka on syvällä rakenteissa ja ihmisten ajatusmalleissa. Bob Mullaly (2007, 261) toteaaakin nykypäivän syrjinnän olevan piilotettuna yhteiskunnan rakenteisiin. Kyse ei enää tänä päivänä ole esimerkiksi tietoisesti syrjivästä lainsäädännöstä, jossa vähemmistöt nähdään tarkoituksella pääväestöä alhaisimpina ihmisinä, eikä pääväestön tarkoituksenmukaisesta toiminnasta vähemmistökulttuurien kitkemiseksi. Lainsäädäntö tarjoaa nykypäivänä, varsinkin ihmisoikeuksien painoarvon lisääntymisen myötä, pikemminkin mahdollisuuksia eri väestöryhmien välisen tasa-arvon toteuttamiseen. Nykypäivän syrjinnässä on sitä vastoin kyse vakiintuneista toimintamalleista, ihmisten henkilökohtaisesta käytöksestä ja tiedostamattomasta assimilaatiosta, jossa pitkään syrjitty ryhmä pysyy syrjittynä, koska sen oletetaan automaattisesti toimivan pääväestön määrittelemien normien mukaisesti tai vaihtoehtoisesti olevan tekemisissä vain oman yhteisönsä kanssa. (Mt. 260–261, 269–270, 280–281.)

”En minä vietä aikaa muiden kuin romanejen kanssa. Se tuntuisi oudolle. Ennen juttelin naapureille mutta nekin katsoivat vaan ihmeissään.”

Suomen romanien kohtaama syrjintä näkyy aineiston perusteella olevan pääasiassa juuri piilotettua syrjintää, joka on iskostettu sekä yhteiskuntaan että syrjijän ja syrjityn ajatusmalleihin. Syrjintää tuntuu tapahtuvan työelämän lisäksi kaikessa muussakin kanssakäymisessä pääväestön kanssa. Mullaly (2007, 271–274) mainitsee nykypäivän syrjinnän tapahtuvan jokapäiväisessä elämässä etenkin kuudella eri osa-alueella: *asuntomarkkinoilla*,

kaupankäynnissä, työmarkkinoilla, koulutuksessa, terveydenhuollossa ja viranomaispalveluissa. Oma aineistoni keskittyi etenkin työelämässä tapahtuvaan syrjintään, mutta syrjimiskokemuksia tuli esiin myös aiemmin mainitsemassani viranomaisten toiminnassa sekä asuntomarkkinoilla ja kaupankäynnissä.

”Ei niitä työhakemuksia oikein viitsi kirjoittaa, kun ei ne töihin mustalaista ota kuitenkaan.”

”Omasta kunnasta saan asunnon koska olen aina asiat hyvin hoitanut. Muualta ei ole nimen takia mitään toivoo.”

”Kun kilpailutin perheemme vakuutuksia puhelimitse vastaanotto oli ensiksi nihkeä selkeästi nimen perusteella. Mutta kun selvisi, että löytyy vakuutettava omaisuutta, muuttui ääni kellossa.”

Suoranaisia terveydenhuoltoon tai koulutukseen liittyviä syrjintätapauksia aineistossa ei näkynyt, mutta tutkimusten perusteella romanit kärsivät syrjinnästä myös näillä elämäntilanteilla (mm. Vähemmistövaltuutettu 2014). Muutamassa kirjoituksessa mainittiin lisäksi romanien kokevan arkipäivän syrjintää etenkin ravintoloissa.

”Toinen paikka on ollut ravintolat. Monta kertaa mun seuruetta ei ole päästetty sisään koska on ollut ongelmia meikäläisten kanssa. Vaikka olisin tulossa ekaa kertaa kyseiseen ravintolaan. Näitä ravintolatapauksia on oikeastaan ollut niin paljon että se on yksi syy miksi en enää käy ravintoloissa. Tarkoitan baareja.”

Internetaineistosta käy ilmi myös suora rodullistamiseen perustuva syrjintä, rasismi, jossa rasismin kohteen ihmisarvo asetetaan muita alempiarvoiseen asemaan hänen etnisen taustansa vuoksi (mm. Dominelli 2018). Käsittelen rasismin eri muotojen esiintymistä aineistossa tarkemmin kappaleessa 4.3. Internetaineistosta esiin nostamani esimerkki, joka liittyy rasistiseen syrjintään, edustaa törkeydeltään ehkä aineiston keskitasoa, ja näyttää hyvin, kuinka romanikulttuurin symboleiden ei katsota sopivan yhteiskuntaan, vaan johtavan automaationa oletukseen romanien toimimisesta yhteiskunnan ulkopuolella.

”Suoraan sanottuna se pukeutuminen ei ole reaali maailmasta, vaan lähinnä jostain sadusta. Jos heitä ei sitten kelpuuteta normaalien ihmisten töihin esim. pukeutumisen vuoksi niin onko se nyt ihme. Omissa porukoissaan tuolla habituksella saavat jatkossakin sossun nurkalla pyöriä.”

4.2 Sorron muodot näyttäytyvät henkilökohtaisissa kokemuksissa

”Omat kokemukset on jotenkin niin arkea ettei niitä osaa edes eritellä.”

Kirjoitelmapyyntöihin tulleet vastaukset kertovat kaikkien viiden sorron muotojen (Young 1990; ref. Mullaly 2007) esiintymisestä romanien omissa henkilökohtaisissa kokemuksissa. Joidenkin sorron muotojen kokeminen on jokapäiväistä, ja etenkin *voimattomuus* sekä *kulttuurinen imperialismi* nousevat aineistosta esiin.

Suoranaista *hyväksikäyttöä ja riistoa*, jossa romanit toimisivat pelkissä huonosti palkatuissa ”orjatoissa” pääväestön palvelijoina, ei Suomessa luultavasti laajassa mittakavassa enää nykyään ilmene. Kirjoitelmien tuottaman aineiston perusteella hyväksikäyttö ja riisto linkittyikin vahvasti *voimattomuuteen*, jonka Mullaly (2007, 266–267) liittää sekä alhaiseen työmarkkina-asemaan että kyvyttömyyteen vaikuttaa omiin asioihinsa ja osallistua etenkin työelämää koskevaan päätöksentekoon. Hyväksikäytön ja riiston sekä voimattomuuden kokemukset tulevat aineiston perusteella ilmi pääoman haltijoiden ja päättävässä asemassa olevan pääväestön (työnantajat, viranomaiset) suhtautumisena työtä hakevaan romaniin. Aineiston perusteella romaneilla itsellään on vahvoja tuntemuksia siitä, että heidän halukkuuttaan tai osaamistaan työntekoon vähätellään.

”Olen elämässäni ollut 3kk työtön, silloin TE-toimistossa asioidessa tuli itselle tunne että pidetään perus sossupummi mustalaisena, vai lieneekö sekin sitä tunnetta että pitää todistaa tosissaan että on ihan yhtä hyvä työntekijä vaikka sukunimi onkin ...”

Romanit kokevat kelpaavansa vain alempiarvoisiin töihin, joita saadakseen heidän on todistettava ammattitaitonsa kerta toisensa jälkeen. Kahdella kirjoitelmapyyntöön jättäneellä oli kokemuksia myös siitä, että heitä pidettiin erilaisissa työkokeiluissa eikä halutukaan palkata varsinaiseen työhön. Tällaiset kokemukset kahden kastin töistä ja työntekijöistä kuuluvat Mullalyn (2007, 265) mukaan riistokapitalismin rakenteisiin, jossa pääväestö kerää toiminnan voitot ja saa paremmat työpaikat, kun taas muiden kulttuuri-

taustojen edustajat saattavat joutua työskentelemään huonommilla työehdoilla, huonommissa töissä, ja silti todistamaan päivä toisensa jälkeen kelpaavansa palvelemaan pääoman haltijoita.

”Suomessa romani joutuu tekemään todella paljon muita enemmän töitä saavuttaakseen edes jotain. Koulutukseeni kuuluvan harjoittelutyöpaikankin hankinta oli sellaista pelleilyä. Ihan kuin minua olisi yritetty väkisin väsyttää ja saada luovuttamaan.”

”Minut on työllistetty kerta toisensa jälkeen jollain pitkäaikaistyöttömien tuella. Vaikka hoidan työni kuinka hyvin tahansa, varsinaisiin töihin minua ei palkata. Muita ihmisiä työnantajalla on kyllä näköjään varaa palkata!”

Mullaly (2007) ja Young (1990) pitävät *syrjäytymistä* sorron muodoista haitallisimpana koko yhteiskunnan mittakaavassa, sillä se saattaa erottaa yksilön tai jopa kokonaisen yhteisön muusta yhteiskunnasta ja johtaa pahimmillaan yhteiskunnan tasapainon järkkymiseen. Syrjäytymisen perimmäisin syy löytyy työmarkkinoista, joista osattomaksi jäävät ihmiset ja ihmisryhmät saattavat ajautua yhteiskunnan marginaaliin (Mullaly 2007, 266). Kirjoitelmapyyntöihin tulleiden vastausten perusteella syrjäytymisen vaaraa huokuu lähinnä rivien välistä, mutta yhdessä vastauksessa on jopa aavistus suoraa uhoa.

”Romanien asema on täysin unohdettu. Olen melko loppu nykytilanteeseen ja vaadin radikaalia toimintaa. Yksi tuttuakin kävi koulut ja kaikki mutta ei päässyt edes oppisopimusharjoitteluun. Tällaisesta kohtelusta menettää innostuksensa työntekoon ja pettyy koko yhteiskuntaan. Mitä tämä koulukin hyödyttää, kun ei kuitenkaan ole mitään mahdollisuuksia saada oikeita töitä. Taitaakin olla viisainta tehdä rikoksia.”

Jokaisessa yhdeksässä kirjoitelmassa sekä monissa internetkommenteissa on otteita *kulttuurisesta imperialismista*, jossa pääväestön kulttuuri nähdään muita korkeampana ja jota kohdin muita kulttuuritaustoja edustavat ihmiset pyritään ohjaamaan (Mullaly 2007, 268). Aineiston perusteella kulttuurinen imperialismi näyttäytyy etenkin romanivaatetuksen aiheuttamina ongelmina. Kuvaava on se, että romanitaustainen henkilö joutuu työhakemuksessa kertomaan, ettei pukeudu romaniasuun. Oma kulttuuritausta saatetaan myös

piilottaa työasun alle, jolloin pääväestöä edustavat asiakkaat ja työnantajat ovat tyytyväisiä. Työelämän lisäksi romanasu saattaa johtaa sortoon ja syrjintään myös vapaa-ajalla.

”Työhakemuksiini olen aina kirjoittanut, että olen puoliksi romani, mutta en pukeudu perinneasuun”

”Kun teen töitä työvaatteet päällä ihmiset eivät edes tunnista että olen romani. Suorat housut ja lakerikengät taas johtaisi rasismiin. Ei kai kukaan valkolainen mulle sillon autoa toisi korjattavaksi.”

”...pari kertaa on sanottu kovan väkäämisen jälkeen että voitte tulla ravintolaan mutta hame pitää jättää narikkaan! Mikä on sinänsä hassua kun eihän se hame mitään tee.”

Viidettä sorron muotoa väkivaltaa, ei suoranaisten fyysisenä tekona esiinny yhdessäkään kirjoitelmassa. Sorron muotona väkivaltaan voidaan kuitenkin liittää myös esimerkiksi häirintä, pilkkaaminen, vähättely, kulttuuritaustaan liittyvä stigmatisointi ja pelottelu (Mullaly 2007, 268–269). Kirjoituksista käy karulla tavalla ilmi, miten romanitausta saattaa johtaa leimaamiseen ja suoranaiseen nöyryyttämiseen.

”Asiakkaat sanoivat kerran, että pitääkö meidän todella asioida mustalaisen kanssa.”

”Olen kokenut hyvin nöyryyttäviä hetkiä kaupoissa käydessäni, jossa vartijat seuraavat minua. Se tapahtuu niin huomiota herättävästi, että koko kauppa varmasti tajuaa kenen perässä ollaan niin se on todella kurjaa. Tai kun mut on pari kertaa talutettu molemmista käsistä kovaäänisesti takahuoneeseen tarkastettavaksi ja KUN ei löytynyt mitään niin ei pahoitteluja tai mitään mikä vähän paikkaisi sitä hirveää tunnetta kun yleisön edessä tehdään susta ohjelmanumero.”

4.3 Rasismin eri muodot kukkivat internetkeskusteluissa

”Mikä siinä on, että mannet ei voi käyttäytyä niin kuin muut, kauhea mölinä ja huuto, ei haluta jonottaa edes kauppojen kassalla vaan kiilataan jopa

TÖITÄ TEHNEIDEN vanhusten edelle. Työ niille loisille EI AINAKAAN MAISTUU!”

”Somali lauloi karaokessa ..mä olen suomalainen,, Mannea alkoi moinen käytös vituttaa, ja ryhtyi laulamaan..Mä joka päivä töitä teen..”

Edellä mainituista sitaateista saa hyvän käsityksen siitä, minkä suuntaista keskustelu internetissä on. Rodullistamiseen perustuvat stereotypiat elävät vahvoina (Dominelli 2018, 10; Puuronen 2011, 64). Vastakkaisille näkemyksille ei juuri tilaa ole, ja harvat romani-väestöä puolustelevalle ja/tai rasismia huomaavalle kommentit saavat osakseen suoranaista arvosteluryöpyn. Osa rasismista kätetään humorististen mutta selkeästi rasististen vitseiden taakse. Rasismi tuntuu arkipäiväistyneen niin, että lähes jokainen keskustelija pitää esimerkiksi sanaa ”manne” täysin normaalina. Eräs kirjoittaja kuvaa, kuinka jo päiväkodissa henkilökunta laulatti lapsia ”Manne mato” -nimisellä lastenlaululla. Rasismia muodoista aineistossa ovat edustettuina sekä Puuronen (2011) esittelemät vanha- ja uusrasismi että Dominellin (2018) tarkoittamat henkilökohtainen, institutionaalinen/rakenteellinen ja kulttuurinen rasismi.

Vanha rasismi perustuu biologisiin oletuksiin, joissa rotu määrittää ihmisen ominaisuudet ja eri rodut voidaan laittaa hierarkkiseen järjestykseen (Todorov 1989; ref. Puuronen 2011, 56). Internetkeskusteluissa vanha rasismi näkyy yhä monissa kommentteissa, jotka edustavat samalla myös *arkipäivän henkilökohtaista rasismia*, jossa kohtaamisia ja keskusteluja värittävät henkilökohtaiset rasistiset mielipiteet, vihapuheet sekä loukkaukset (Dominelli 2018, 19).

”Karkeasti ilmaistuna kovasti normeista poikkeavia pidetään sairaina ja vaarallisina, tähän on syy: Evoluutio on tehnyt ihmisestä sellaisen, että samankaltaiseksi ja turvallisiksi koettujen kanssa on syntynyt yhteisöjä joista ajan myötä syntyi kaupungistuminen ja nykyiset yhteiskunnat, tämä on jokaisella ihmisellä (liene myös aivottomilla romaneilla) pikkuaivojen primitiivisellä sijaitseva toiminto”

”Mannet takas Intiaan!”

Institutionaalinen rasismi liittyy puolestaan niihin yhteiskunnan syrjiviin rakenteisiin, jotka estävät esimerkiksi Suomen romaniväestöön kuuluvia olemasta täysivaltaisia yhteiskunnan jäseniä (Dominelli 2018, 20). Internetaineistossa tällainen rasismi näkyy vain rivien välistä joissakin työelämää koskevissa kommenteissa, mutta henkilökohtaisissa kokemuksissa on paljon institutionaalista rasismia.

”Osalla romaneista kyllä on mittava ammattitaito ja työkokemustakin eivätkä he mitään erityiskohtelua työnhaussa tarvitse.”

”Kunnalta luvattu asunto on jäänyt saamatta kun on paljastunut, että olen romani.”

Kulttuurisessa rasismissa ja uusrasismissa on paljon samoja piirteitä. Molemmissa rasismien muodoissa pääväestön kulttuuria pidetään muita kulttuureja ylempänä, jota kohdin muiden kulttuurien edustajien tulisi pyrkiä. Vähemmistökulttuurien näkyviä symboleja ei välttämättä hyväksytä ja vähemmistöjen edustajilta odotetaan automaattista sopeutumista pääväestön kulttuuriin. (Dominelli 2018, 21; Puuronen 2011, 57) Aineiston perusteella varsinkin romanien pukeutuminen tuntuu herättävän rasistisia piirteitä saavaa ihmettelyä. Myös romaniväestön kohtaamaa syrjintää vähätellään, vertaamalla heidän tilannettaan muihin työllistymisen kannalta vaikeassa asemassa oleviin ryhmiin. Täten luodaan turhaa vastakkainasettelua, jossa pääväestön työllisyys tunnutaan arvottavan romaniväestön työllisyyttä tärkeämmäksi.

”Noin räikeällä tavalla pukeutumisellaan normeista poikkeavalla ei pitäisi olla mitään syytä ihmetellä, että enemmistö vierastaa. Romanit voivat vaikuttaa suhtautumiseen pukeutumalla valtaväestön normien mukaisesti, sitä yhtenä useista tekijöistä kutsutaan integroitumiseksi ympäröivään yhteiskuntaan.”

”Saattoi olla myös ikäsyrjintää yli viiskymppiset jää armotta noteraamatta aivan turha ja vastakkainasettelua lisäävä uutinen siis.”

4.4 Romanikulttuuri pilkan ja ylpeyden aiheena sekä selviytymiskeinona

”Suomen ohuin kirja = Romanien työtapaturmat kautta aikojen, Kovilla kansilla Otava 2018”

”Tehtaalle haki aikanaan kaks romaninaista töihin, molemmat pääsi, toinen vaihtoi töihin tullessaan hameensa ja röijynsä työvaatteisiin toinen ei, kätevästi pääsi hameromani taas vapaaksi, kun töistä ei koneiden keskellä tullut mitään”

”Niille suunnitellaan sopivaa työtä. Yksi jo löytynyt. Kuljettamattoman met-rojunan kuljettaja!”

Vaikka romanikulttuurille naureskellaan ja siitä kerrotaan internetkeskusteluissa kärjistettyihin sekä rasistisiin stereotypioihin pohjautuvia vitsejä, on kulttuuritaustalla aineiston perusteella Suomen romaneille korvaamaton merkitys sekä selviytymiskeinona että identiteetin pohjana.

”Romanius on minun identiteettini vahvin osa. Tavat ja perinteet näkyvät minun elämässä vahvasti, esim ulkoisesti sillä pukeudun perinteiseen asuun. Myös arjessa romanius näkyy puhtaus säännöissä, vanhempien ihmisten kunnioituksesta, omalla käyttäytymisellä siirrän romaniutta seuraavalle sukupolvelle. Minulla ei ole kokemusta kuin romani elämästä. Asiat on niin itsestään selviä itselle.”

”Vaikka olen omassa elämässä paljon soveltanut suomalaista tapakulttuuria ja perinteistä romanielämää elämisestä koituvista haitoista ja vaikeuksista huolimatta minulle on silti erittäin tärkeää pitää kiinni tietyistä romanikulttuurin kuolevista perinteistä, tavoista sekä kielestä.”

”Romanitausta merkitsee minulle tunnetta, että olen osa yhteisöä.”

Juuri romanikulttuurista ja romaniyhteisöstä löytyvät myös ne voimavarat, minkä päälle syrjinnän ja rasismin vastaista (sosiaali-)työtä voisi aineiston perusteella rakentaa. Dominnelli (2018, 78) kehottaakin romaniasiakkaiden parissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden tekevän laajaa yhteistyötä erilaisten romanijärjestöjen ja romaniyhteisöjen kanssa

romanien kokeman syrjinnän sekä rasismien torjunnassa. Toimivalla yhteistyöllä negatiiviset stereotyypit voitaisiin, uusien narratiivien kautta, vähitellen kääntää kohti positiivisia esimerkkitarinoita ja aitoa ylpeyttä romanikulttuurista. Romani-identiteetti voi olla vahvuus työelämässäänkin.

”Kannustan sosiaalityöntekijöitä yhteistyöhön romanijärjestöjen kanssa, ja hyödyntämään heidän asiantuntijapalveluita.”

”Romaneja tarvitaan työelämään. Me ollaan hyviä puhumaan ja huolehtimaan ihmisistä. Me kunnioitetaan vanhuksia. Me ollaan yhteisöllisiä. Sosiaaliala, sairaanhoito, kaikki myyjän työt...”

Osa kirjoitelmapyyntöön vastanneista romaneista koki romanikulttuurin aiemmin huonontaneen työelämässä pärjäämisen mahdollisuuksia, mutta samalla he näkivät tulevaisuuden positiivisemmassa valossa.

”Aiemmin moni romaniäiti tai isä ei välittänyt lastensa koulutuksesta eikä oikein palkkatöihinkään edes haluttu. Ehkä käskettiin menemään kouluun mutta ei ainakaan siellä pärjäämistä millään lailla painotettu. Nyt tiedän, että monetkin sitä painottaa. Jos nykyään kouluttautuu kunnolla, niin romanilla on mahdollisuudet pärjätä työelämässä siinä missä muillakin. Ja moni kouluttautuu ja pärjää ja varmaan jatkossa entistä paremmin.”

Vaikka yhteistyötä ja yhteisöjen kanssa työskentelyä sekä romanikulttuuria korostetaan monissa puheenvuoroissa, on syytä kuitenkin muistaa jokaisen romanitaustaisen henkilön yksilöllinen tarina. Romanit, siinä missä muutkin ihmisryhmät, saattavat kärsiä syrjinnästä/sorrosta monen muunkin asian vuoksi kuin vain romanitaustan. Romanitkin ovat liian vanhoja, liian nuoria, väärän koulutuksen omaavia, naisia, homoja, terveysongelmaisia sekä muihin syrjinnästä kärsiviin ryhmiin kuuluvia yksilöitä. Myös romanikulttuurin sisällä tapahtuu syrjintää. (Mullaly 2007, 283.)

Romanitaustan näkeminen jokaisen Suomen romanin elämää absoluuttisesti määräävänä ominaisuutena voikin muodostua esteeksi, joka heikentää Suomen romanien mahdollisuuksia toimia yhteiskunnan täysipainoisina jäseninä (Pulma 2006, 203). Lisäksi romanikulttuuri muuttuu jatkuvasti, eikä yhtä totuutta romanikulttuurista ole olemassakaan.

Yksilöt muokkaavat kulttuuria, ympäröivä yhteiskunta muokkaa kulttuuria ja eri kulttuurit muokkaavat sekä yksilöitä että yhteiskuntaa (Katisko 2016, 179). Eräs kirjoitelmapyyntöön vastannut henkilö tiivistä asian hienosti:

”Pelkästään nimen ja ulkonäön perusteella ei pidä olettaa mitään.”

4.5 Sosiaalityö sivuosissa

Sosiaalityön rooli syrjinnän ja rasismien ehkäisijänä ei erillisenä tekijänä aineistosta juuri esiin nouse. Rivien välistä on kuitenkin luettavissa tarve viranomaisten (sosiaalityöntekijöiden) ja romaniväestön yhteiselle työskentelylle syrjinnän ja rasismien kitkemiseksi sekä molemminpuolisten ennakkoluulojen vähentämiseksi. Juuri yhdessä romaniasiakkaiden kanssa työskentely liittyy aineistosta esiin nousseet ja sosiaalityötä koskevat odotukset rakenteelliseen ja antirasistiseen sosiaalityöhön sekä toimivan vuorovaikutuksen korostumiseen.

Sosiaalityön asiakkaiden oikeuksien puolustaminen ja heidän asioidensa ajaminen yhdessä asiakkaiden kanssa ovat rakenteellisen sosiaalityön keskeisimpiä ydintehtäviä. Sosiaalityön uusi asiantuntijuus voidaankin määrittää kumppanuudeksi, jossa asiakkaan elämän kipukohtia hoidetaan yhdessä asiakkaan kanssa vaikuttamalla häntä ympäröiviin rakenteisiin. Puhutaan voimaannuttamisesta tai valtaistamisesta (*empowerment*). Tällöin muutosta toteutetaan kokonaisvaltaisesti yksilössä, hänen ympäristössään ja koko yhteiskunnassa. (Heinonen 2014, 52–53.)

Empowerment tarkoittaa laajasti kansalaisen itsensä voimaantumista ja vallan saamista itselleen. Rakenteellisen sosiaalityön kontekstissa kyse on kokonaisvaltaisesta muutostyöstä, jossa sorron kohteena aiemmin olleet sosiaalityön asiakkaat saadaan nostettua aidosti oman elämänsä subjektiksi, ja samalla koko sortava järjestelmä asetetaan muutoksen kohteeksi. Empowerment asettaa asiakkaan itsemääräämisen kaiken toiminnan lähtökohdaksi ja tavoitteeksi. Empowermentiin kuuluu olennaisena osana dialogi, jonka avulla

asiakas ja sosiaalityöntekijä tuottavat yhteistä tietoisuutta ja etsivät yhdessä ratkaisuja asiakkaan ongelmiin. Empowerment-menetelmiä on useita, kuten asiakkaan asioiden ajaminen, kannustavan palautteen anto sekä motivointi esimerkiksi motivoivan haastattelun avulla. Kaikkiin menetelmiin liittyy kuitenkin aina asiakaslähtöinen ja vuorovaikutteinen yhteistyö, joilla tähdätään muutokseen yhdessä asiakkaan kanssa. Muutoksen onnistuessa ja empowermentin toteutuessa ratkeaa parhaimmillaan koko asiakkaan elämänkysymys. (Heinonen 2014, 53–55.)

Empowermentin ja siihen liittyvän yhteisen työskentelyn tarpeesta, ja ehkä myös toteutumisen vähyydestä, kielivät seuraavat kirjoitelmapyyntöistä esiin nousseet kommentit:

”Sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta helpottaisi edes vähän tuntea romanien historiaa, ihan vaikka edes tästä viime vuosikymmeniltä. Toivon sosiaalityöntekijöiden tekevän edes jotain yhteistyötä vaikka Romano Mission kanssa ja olemaan avoimempia. Kun on kulttuurieroja niin kysyä rohkeasti vain.”

”Mielestäni romanitausta sosiaalityössä tulisi huomioida esimerkiksi juuri siinä tapakulttuurissa. Vaikka meillä on paljon erilaisia tapoja tehdä asioita ja ehkä jotain asioita mitä ei voi tehdä mutta paljon osataan soveltaa itse ja kannattaisi aina KESKUSTELLA ja KYSYÄ miksi joku asia on juuri näin ja voisiko sitä jotenkin erilailla toimia. Eli siis avoimuus ja molemmin puolinen kunnioitus erilaista tapakulttuuria kohtaan sekä rohkeutta keskustella ja kysyä, jos jotain ei ehkä ymmärrä. Sitä rohkeutta ja rohkeisuutta toki tarvittaisiin me romanitkin.”

Aineiston perusteella Suomen romanit odottavatkin sosiaalityöltä heidän asioihinsa perehtymistä, yhteistyötä ja ymmärrystä sekä pelottomuutta puuttua vaikeisiin asioihin, mutta etenkin jokaisen romaniasiakkaan oman asian ottamista vakavasti yksilöllisenä huolena, johon yhdessä etsitään paras mahdollinen ratkaisu.

”Kohtaaminen ihmisenä pelkästään riittää minusta, ei tarvitse tietää kaikkia tapoja kulttuurista valmiiksi, mutta ymmärrystä ja avarakatseisuutta. Tarvittaessa myös pelottomuutta puuttua hankaliin tilanteisiin, siitä huolimatta, että asiakkaat ovat romaneja.”

Sosiaalityöntekijä on myös viranomainen ja oman alansa asiantuntija, jolla on tietynlainen näköalapaikka ja valta-asema asiakkaan henkilökohtaiseen elämään. Tästä huolimatta sosiaalityöntekijä saavuttaa asiakkaan kanssa parhaita tuloksia usein vastavuoroisella ja dialogisella yhteistyöllä, jossa sosiaalityöntekijä luottaa asiakkaaseen oman elämänsä asiantuntijana ja aidosti kuuntelee, mikä on asiakkaan ilo, suru, huoli, murhe tai mielipide. Kuuntelemalla, oppimalla, antamalla asiakkaalle aikaa ja ottamalla hänet aidosti huomioon, sosiaalityöntekijä pääsee yhdessä asiakkaan kanssa pohtimaan asiakkaan elämään vaikuttavia valintoja ja tekemään päätöksiä, joilla asiakkaan elämäntilannetta saadaan kuljetettua molempien osapuolien haluamaan suuntaan. Parhaimmillaan sosiaalityöntekijä pääsee asiakkaan kanssa yhdessä rakentamaan suhdetta, jossa ammattimaisuus yhdistyy ystävyyttä muistuttavaan luottamukseen. Sosiaalityöntekijästä tulee ikään kuin asiakkaansa mentori. Sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus muuttuu yhteistoiminnallisuudeksi. (Mönkkönen 2007, 86–89, 120–121.)

Aina ei kuitenkaan riitä pelkkä onnistunut vuorovaikutus asiakkaan kanssa, sillä vuorovaikutustilanteisiin voi liittyä muitakin osapuolia, kuten toisia työntekijöitä, tai usein romaniasiakkaiden kanssa työskennellessäni, jopa useita asiakkaan sukulaisia. Kaikista epävarmuustekijöistä huolimatta voimme kuitenkin aina, Kaarina Mönkköstä (2007, 163) lainatakseni, ”kohdella asiakkaita ystävällisesti ja välittää heille viestiä, että heidän asiansa otetaan vakavasti”.

Onnistuneen vuorovaikutuksen lisäksi sosiaalityön romaniasiakkaiden oma ääni olisi saatava nykyistä paremmin esille, sillä tällä hetkellä ainakin internetkeskusteluissa keskustelujen sävy on vahvasti rasistinen. Lisäksi romaniväestön ja pääväestön välille rakennetaan tarpeetonta vastakkainasettelua, kuten muun muassa seuraavat lainaukset osoittavat:

”Kuinkahan monta valkoista oli laittanut hakemuksen noihin duuneihin ja saanut kuitenkin jäädä ilman vastausta. Ehkä 500 valkoista???? Mutta kun mustalaiset eivät saa vastausta, niin jossain muussa on muka vikaa. Kaikki edut kyllä kelpaa, mutta vihataan elättäjää silti. Työ ei niille maistu, mutta silti huudellaan ja kiljutaan syrjinnästä niille jotka maksavat tämän loisporkan viikatut housut ja laakerikengät ja makaamisen. Syy on aina muissa.”

”Palkkaan heti hikitöihin mustalaisen. Haluan nähdä sen ihmeen, kun mustalainen tekee hikityötä. Muihin töihin mustalaisia palkataan vaan koska he ovat mustalaisia. Silloin pätevin ei tule palkatuksi. Hikitöihin mustalaista ei puolestaan saa edes isolla rahalla.”

”Eikö kukaan ole huolissaan valkolaisten syrjinnästä!”

Ainoastaan muutamassa internetkommentissa toivottiin romanien omia kokemuksia syrjinnästä.

”Tämä maa on pullollaan rasismia ja ennakkoluuloja. Olisi ollut kiva kuulla jonkun oikean romanin kokemuksia ja mielipiteitä työelämän syrjinnästä.”

”Sinänsä syrjintää varmasti tapahtuu, mutta ei sitä joidenkin julkkisten repaleisilla CV:llä todisteta. Pitäisi olla oikeasti syrjintää kohdanneiden kokemuksia tai kunnan tutkimuksia.”

Asiakkaan äänen lisäksi kuuluviin vaaditaan enemmän myös sosiaalityöntekijän ääntä. Molemmissa tapauksissa oivana työkaluna voi toimia mediavaikuttaminen, jonka merkitys rakenteellisessa sosiaalityössä kasvaa jatkuvasti entistä mediakeskeisemmässä yhteiskunnassa. Sosiaalityöntekijältä tämä vaatii uudenlaista tiedon vastaanottamista, käsitteilyä, siirtämistä ja tuottamista. Esimerkiksi sosiaalisen median merkitys sekä sosiaalityön työkaluna (varsinkin nuorisotyössä) että julkisuuskuvan luojana kasvaa päivä päivältä. Sosiaalinen media tarjoaa myös mahdollisuuden saada tietoa nopeasti suoraan kansalaisilta. (Hämäläinen 2014, 77–79.) Sosiaalityöntekijä saa asiakkailtaan ison määrän niin sanottua hiljaista tietoa, jonka tehokas julkituominen olisi koko yhteiskunnan etu (Kuusisto-Niemi & Kääriäinen 2005; ref. Hämäläinen 2014, 77).

Olisikin ollut mielenkiintoista kuulla Työnimi-kampanjan aikana myös sosiaalityön ääntä. Nyt sosiaalityö näyttäytyy lähinnä negatiivisessa mielessä tai poissaolevana, joissakin tapauksissa sosiaalityöntekijä on jopa itse toiminut rasistisesti. Tällöin ollaan aika kaukana antirasistisen sosiaalityön toteuttamisesta.

”...rasistisia olettamuksia esim: 2v pojan kanssa ja asiakas halusi minut mukaan siksi, koska sosiaalityöntekijä käyttäytyy oudosti. Menin siis mukaan ja kyllä. Olettamuksia että esim. kaikki mustalaiset varastaa. Asiakaskin kuulemma voi varastaa ruokaa ja vaatteita. Minusta se oli törkeää käytöstä.”

Tiitinen ja Lähteinen (2014, 207) tiivistävät rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen julkista viestintää hyödyntäen osuvasti: ”välittämällä paikallista tietoa sosiaalipalveluista ja sosiaalisista ilmiöistä voidaan vaikuttaa kansalaisten niitä koskevaan ymmärrykseen sekä poliittiseen päätöksentekoon”. He toteavat samassa artikkelissaan (s. 210) rakenteellisen sosiaalityön toteuttamisen julkista viestintää käyttäen olevan kuitenkin kunnallisella sosiaalialalla valitettavan harvinaista. Voisiko tästä johtua se, että sosiaalityö näyttäytyy romaniasiakkaidenkin mielestä usein varsin negatiivisessa valossa? Suuntaus on kuitenkin mielestäni käännettävissä positiiviseksi hyödyntämällä sosiaalityön romaneilta itseltään vastaanottama tietomäärä entistä tehokkaammin ja tuomalla tuo tieto rohkeammin julki muun muassa uusia mediavaikuttamisen keinoja käyttämällä. Tällöin sosiaalityön rooli myös Suomen romanien kohtaaman syrjinnän ja rasismien ehkäisemisessä sekä työmarkkinatilanteen parantamisessa voisi olla nykyistä suurempi. Erään kirjoitelmapyyntöön saapuneen vastuksen sanoin:

”Tiedotettaisiin ja puhuttaisiin vaikeistakin asioista rohkeasti, vaikka sitten sen sosiaalisen median avulla.”

5 LOPUKSI

Tässä maisterintutkielmassa olen tarkastellut Suomen romanien kohtaamaa syrjintää ja rasismia. Fokukseni on ollut Suomen romanien omissa syrjinnän ja rasismin kokemuksissa sekä syrjinnän ja rasismin ilmenemismuodoissa romanien työelämää koskevissa internetkeskusteluissa. Tutkielman tarkoituksena oli antaa aito ääni sekä romanien omille kokemuksille että aihetta käsittelevissä internetkeskusteluissa esiintyville mielipiteille. Tutkielman yhtenä tavoitteena oli myös tarkastella sosiaalityön roolia Suomen romanien kohtaaman syrjinnän ja rasismin torjuna.

Tutkimusaineistoni koostui Suomen romaneille osoitettuun kirjoitelmapyyntöön tulleista vastauksista sekä Diakonia-ammattikorkeakoulun hallinnoiman Nevo tiija – uusi aika -hankkeen Työnimi-kampanjan uutisoinnin herättämistä internetkeskusteluista. Tutkimusaineistoa lähestyin kolmen tutkimuskysymyksen kautta, joiden avulla etsin vastauksia siihen, millaisia syrjinnän, rasismin ja sorron muotojen kokemuksia Suomen romaneilla itsellään on, sekä millaisia sorron ja rasismin muotoja Suomen romanien asemaa työelämässä koskevissa internetkeskusteluissa esiintyy, ja millainen rooli sosiaalityöllä on Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä ja rasismissa sekä niiden ehkäisyssä. Aineiston analyysiani ohjasivat etenkin syrjinnän, sorron ja rasismin ilmenemismuotoihin liittyvät teoriat sekä antirasistisen, syrjinnänvastaisen ja rakenteellisen sosiaalityön teoriat.

Tässä tutkielman viimeisessä luvussa käyn läpi, tiiviin yhteenvedon omaisesti, tutkimuskysymys kerrallaan, keräämäni aineiston ja tutkimuskirjallisuuden pohjalta muodostamani johtopäätökset. Tutkielman lopuksi pohdin lyhyesti tutkimusmetodini toimivuutta suhteessa tutkittavaan aiheeseen ja esitän tutkimusprosessia koskevat mietteeni sekä jatkotutkimusajatukseni.

5.1 Syrjinnän ja rasismien arkipäiväisyys, sosiaalityön käyttämätön mahdollisuus

Millaisia syrjinnän, rasismien ja sorron muotojen kokemuksia Suomen romaneilla itsellään on?

Tässä tutkielmassa nostin syrjinnän yläkäsitteeksi, jonka yhdeksi ilmenemismuodoksi katsoin rasismien. Syrjinnässä on tiivistetysti kyse samassa asemassa oleviin ihmisiin kohdistuvasta erottelusta ilman hyväksyttävää perustetta (Ihmisoikeudet.net 2018; SPR 2012). Rasismissa on puolestaan kyse etnisyyteen perustuvasta syrjinnästä ja rodullistamisesta, jossa ihminen tai ihmisryhmä asetetaan muita alemmaksi juuri hänen etnisen taustansa vuoksi (Dominelli 2018; Puuronen 2011). Tutkimusaineistoni sekä aiempien tutkimusten (mm. Vähemmistövaltuutettu 2014; Puuronen 2011; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2009) perusteella Suomen romanit kohtaavat syrjintää ja rasismia päivittäin.

Syrjinnän ja rasismien kokemuksia tarkastelin etenkin viiden sorron muodon (Young 1990; ref. Mullaly 2007) kautta. Kaikki viisi sorron muotoa (hyväksikäyttö/riisto, voimattomuus, syrjäytyminen, kulttuurinen imperialismi, väkivalta) esiintyivät romanien omista kokemuksista. Sorron muodoista varsinkin voimattomuus ja kulttuurinen imperialismi tuntuivat nousevan esiin lähes päivittäisinä ilmiöinä. Voimattomuus liittyi etenkin tunteeseen siitä, että romanit eivät ole täysipainoisia yhteiskunnan jäseniä, koska he eivät kelpaa työelämään. Suomen romanit kokivat joutuvansa todistamaan ammattitaitonsa kerta toisensa jälkeen. Kirjoituspyyntöön vastanneet myös kokivat, etteivät ole samalla viivalla pääväestön kanssa työhaussa, jolloin töitä ei välttämättä edes kannata hakea. Kulttuurinen imperialismi liittyi puolestaan etenkin romanivaatetuksen ja muiden romanikulttuuria edustavien symbolien pitämiseen sopimattomana varsinkin työelämään.

Työelämän lisäksi syrjinnän kokemuksia tuli esiin muilta elämänalueilta. Varsinkin Suomen romanien pukeutuminen aiheutti selkeää syrjintää ravintoloissa ja kauppakeskuksissa. Useimmissa tapauksissa syrjintä oli välillistä, eli tiedostamatonta, mutta jopa viranomaisten harjoittamana esiintyi myös välitöntä eli tietoista syrjintää (kts. Puuronen 2011). Pelkkä romaninimi tai -vaatetus riitti liian usein syyksi ”epäillä”.

Millaisia sorron ja rasismien muotoja Suomen romanien asemaa työelämässä koskevissa internetkeskusteluissa esiintyy?

Kaikki viisi sorron muotoa (kts. Young 1990; ref. Mullaly 2007) esiintyivät romanien omissa kokemuksissa. Samat sorron muodot löytyivät myös internetkeskusteluista kirjoittajien harjoittamina. Keskusteluissa päähuomioni keskittyi kuitenkin rasismiin, jonka eri esiintymismuodot (kts. Dominelli 2018; Puuronen 2011) tuntuivat olevan pikemminkin perusoletus kuin poikkeus. Erityisesti uusrasismia ja kulttuurista rasismia esiintyi valtaosassa kommentteista.

Uusrasismissa ja kulttuurisessa rasismissa on pitkälti kyse osin tiedostamattomista rasistisista sanoista, teoista, eleistä ja ilmeistä. Molemmissa rasismien muodoissa pääväestön edustajat ikään kuin olettavat oman kulttuurinsa automaattisesti muita kulttuureja ylemmäksi, jota kohdin muiden kulttuurien edustajien tulisi pyrkiä, mikäli odottavat tasavertaista kohtelua. Vähemmistökulttuurien näkyvät symbolit, kuten pukeutuminen, nähdään monesti erityisen ongelmallisina. (Dominelli 2018, 21; Puuronen 2011, 57.) Tämä tutkielman perusteella juuri Suomen romanien pukeutuminen toimi internetkeskusteluissa rasistisia kommentteja herättävänä ihmetyksenaiheena.

Myös vanhaa rasismia, jossa rodut arvotetaan biologisin perustein toisia ylemmäksi ja alemmaksi (kts. Puuronen 2011), esiintyi internetkommenteissa. Näissä kommenteissa kyse oli varmasti tietoisista törkeyksistä, joiden kirjoittajatkin jollain tasolla käsittivät kirjoittavansa rasistisesti. Iso osa internetkirjoituksista oli huumoriin verhottua rasismia ja rodullistamista, jossa erilaiset stereotypiat ja urbaanit legendat romaniväestöstä toimivat romanien työmarkkinaongelmien selittäjinä. Institutionaalista rasismia, jossa yhteiskunnan rakenteet toimivat syrjinnän mahdollistajana (Dominelli 2018, 20), ei internetkommenteissa juuri esiintynyt. Henkilökohtaisista kokemuksista ja joidenkin internetkommenttien sävyistä kävi kuitenkin ilmi, että rakenteissa toimivien viranomaisten toiminta saattaa välillä olla kytköksissä toimijan omiin ennakkoluuloihin. Tällöin institutionaalinen/rakenteellinen rasismi sekoittuu henkilökohtaiseen rasismiin (mt., 21).

Millainen rooli sosiaalityöllä on Suomen romanien kohtaamassa syrjinnässä ja rasismissa sekä niiden ehkäisyssä kirjoitelmien ja internetkeskustelujen perusteella?

Internetkeskusteluissa sosiaalityötä ei suoraan mainittu, paitsi rasistisissa kommenteissa, joissa Suomen romanit yleistettiin toimeentulotuella ja muilla sosiaaliturvan muodoilla eläväksi yhtenäiseksi joukoksi. Sosiaalityön suhteellisen näkymätön rooli liittyi varmasti keskusteluketjujen pääasialliseen aiheeseen, joka koski Suomen romanien syrjintää työelämässä käsitellyttä Työnimi -kampanjaa. Kirjoitelmapyyntöihin sain puolestani paljon sosiaalityöhön liittyviä kommentteja, sillä olin korostanut tutkimuksen koskevan sosiaalityötä ja mainitsin kirjoituksia ohjaavassa kysymyksenasettelussa syrjinnän sekä rasismin viranomaispalveluissa.

Sosiaalityötä koskevissa kirjoituksissa sosiaalityö näyttäytyi melko negatiivisessa valossa. Sosiaalityöntekijöiden, joiden pitäisi jo työnsä lähtökohtien ja eettisten periaatteiden puolesta vastustaa kaikkea syrjintää sekä rasismia, todettiin kahdessa kirjoituksessa toimineen itse rasistisesti tai vähintään ennakkoluuloisesti. Toivoa sopii, että kyse oli yksittäistapauksista, eikä ennakkoluuloinen, saati avoimen rasistinen suhtautuminen ole ammattikuntaa laajemmin koskeva ongelma. Sosiaalityö sai kirjoitelmissa moitteita myös vähäisestä yhteistyöstä romanijärjestöjen kanssa. Tässä on selkeästi parantamisen varaa, sillä juuri avoin yhteistyö oli useammankin kirjoittajan toiveissa. Uskallan kuitenkin tulkita aineistoa niin, että toimivalla yhteistyöllä sosiaalityöllä olisi mahdollisuus toimia avainroolissa Suomen romanien kohtaaman syrjinnän ja rasismin torjujana.

Avoimuus, yhteistyö, voimavarojen lisääminen, vastavuoroisuus, dialogisuus, uskallus kysyä ja puuttua sekä molemminpuolinen kunnioitus ovatkin niitä sosiaalityön keinoja, joilla pääväestöä edustava sosiaalityöntekijä ja romanitaustainen asiakas pääsevät todennäköisesti parhaimpaan lopputulokseen. Nämä kaikki ovat myös syrjinnänvastaisen sosiaalityön toimintamalleja (Okitikpi & Aymer 2010, 25–26; Reichert 2003, 228). Syrjinnänvastaista sosiaalityötä syvemmälle rakenteiden vastustamiseen menee antirasistinen sosiaalityö, jonka toiminnan lähtökohtana on rodullistettujen suhdeolettamien ja rodullistamiseen perustuvien toimintamallien tuhoaminen kaikesta sosiaalityöstä ja laajemmin koko yhteiskunnasta (Dominelli 2018, 10). Antirasistinen sosiaalityö vaatii sekin kirjoitelmissa peräänkuulutettua avointa yhteistyötä, jossa vaikeistakin asioista voidaan keskustella toisia kunnioittavasti. Lisäksi antirasistinen sosiaalityö vaati sosiaalityöntekijältä

uskallusta ja kykyä vastustaa syrjiviä rakenteita sekä rasismien mahdollistavia puheita ja tekoja, aina globaalilta tasolta oman työyhteisön kahvihuonekeskusteluihin saakka. (Mt, 235–239.)

Kirjoitelmiin tulleiden vastausten perusteella romanikulttuuri on kirjoittajien keskeisin identiteetin muodostaja, jonka päälle he pohjaavat muuta toimintaansa. Tähän vahvaan kulttuuri-identiteettiin ja onnistuneeseen antirasistisen sosiaalityön nojaten, olisi mielestäni mahdollista rakentaa niitä toimintamalleja, joiden avulla Suomen romanien kohtaama syrjintä ja rasismi saataisiin vähitellen kitkettyä arkipäiväisestä ilmiöstä yksittäistapauksiin. Tekemällä toimivaa yhteistyötä romanijärjestöjen kanssa, esimerkiksi nostamalla romanien työelämää koskevia menestystarinoita yhdessä esille ja korostamalla koulutuksen merkitystä romaniyhteisöissä, romanien asema ainakin työmarkkinoilla saattaisi jollain aikavälillä parantua. Positiivisten narratiivien esilletuonti onkin antirasistisen sosiaalityön yksi keskeisimpiä toimintamalleja ja samalla myös voimaannuttamisen keino (Dominelli 2018, 237; Heinonen 2014, 35).

5.2 Pohdintaa ja jatkotutkittavaa

Maisterintutkielmani tarjosi vastaukset tutkimuskysymyksiini ja toi esille romanien omaa ääntä sekä internetkeskusteluissa kiertäviä mielipiteitä, joten tutkielman voidaan todeta saavuttaneen tavoitteensa ainakin niiltä osin. Tutkimustulokset toivat selkeästi näkyviin Suomen romanien kohtamaan syrjinnän ja rasismien arkipäiväisyyden sekä romanikulttuurin roolin syrjinnän ja rasismien kohteena sekä identiteetin perustana. Tutkielmasta käy ilmi myös sosiaalityön potentiaaliaan pienempi rooli syrjinnän ja rasismien torjuna. Ihmisoikeuslainsäädäntö ja sosiaalityön toimintaperiaatteet sekä työskentelytavat sisältäisivät nimittäin jo nyt ne keinot, millä sosiaalityö voisi omaa rooliaan selvästi kasvattaa. Rooliin kasvattaminen tuntuu kuitenkin vaativan huomattavaa yhteistyön ja rohkeuden lisäämistä nykyisiin työskentelytapoihin.

Tutkielman tuloksista ei voida silti vetää helppoja johtopäätöksiä, joissa syrjintä ja rasismi olisivat jonkun tietyn systeemin tuottamia tai tietyllä menettelyllä automaattisesti torjuttavissa. Tuloksissa korostuva romanikulttuuri ei sekään ole yksi yhtenäinen kokonaisuus, vaan yksilöiden ja ympäröivän yhteiskunnan muutoksessa elävä kulttuuri, jonka kaikkia edustajia ei tule automaattisesti niputtaa samaan kategoriaan. Varsinkin sosiaalityöntekijöiden on syytä muistaa kohdella asiakkaitaan ensisijaisesti yksilöinä, joiden ongelmiin voi kuitenkin hakea sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä ratkaisuja.

Tutkimustuloksia ei voi myöskään liikaa yleistää. Tutkimusaineistoni koostui kirjoittelmapyyntöjen myötä Suomen romaneille osittain epätyypillisestä tavasta ilmaista itseään. Yhdeksän kirjoitelman sisällöstä ei voi vetää koko romaniyhteisöä koskevia johtopäätöksiä, vaan kyse on näiden yhdeksän kirjoittajan kokemuksista, jotka on puettu kirjallisen tuotoksen muotoon. Kirjoittajien kanssa en ole käynyt jatkokeskusteluja enkä kysynyt lisäkysymyksiä, joilla vastauksia olisi voinut tarkentaa tai muokata haluamaansa suuntaan. Internetkeskustelut eivät nekään anna absoluuttista totuutta asioihin, kuten ei toki ollut tarkoituskaan. Otanta on tässäkin aineistossa melko pieni ja kirjoitusten takana olevista henkilöistä ei ole mitään tarkempaa tietoa. Iso osa internetkommenteista ei vastannut tutkimuskysymyksiini, sillä monessa kommentissa keskityttiin lähinnä arvostelemaan Työnimi -kampanjan toteutusta. Kampanjan toteutuksen yksityiskohtiin en tässä tutkielmassa perehtynyt millään tavalla. En kokenut tutkimuskysymysten kannalta relevanttina analysoida myöskään kampanjan toteuttamiseen liittyneitä kommentteja, elleivät ne joltain muulta osaltaan liittyneet suoraan tutkimuskysymyksiini.

Tutkimusaineiston analyysimenetelmänä käyttämäni abduktiivinen eli teoriaohjaava sisällönanalyysi osoittautui mielestäni toimivaksi tavaksi lähestyä hieman repaleista aineistoa. Aineiston ehdoilla eteneminen, mutta tutkimuskysymysten mielessä pitäminen, ja lopulta aineiston sovittaminen jo valmiiksi katsomiini teorioihin, toimi ainakin tämän aineiston ja käyttämieni teorioiden kohdalla hyvin. Lisäksi koin onnistuneeni eettisten ongelmien ratkaisussa, vaikka tutkimusaiheeni oli jossain määrin sensitiivinen ja aineiston hankintaan internetistä liittyi omat haasteensa. En usko tutkimukseni tuottaneen vahinkoa kenellekään, vaan pikemminkin tarjonneen äänen liian vähän äänessä olleelle ja selvästi syrjitylle ihmisryhmälle.

Tutkielmani aihe oli kaikin puolin ajankohtainen, sillä Työnimi -kampanjan myötä Suomen romanien asema työelämässä on ollut paljon esillä erilaisissa medioissa. Aihetta voisi jatkotutkia laajemmalla aineistolla ja erilaisilla menetelmillä, joissa pääpaino tulisi mielestäni kuitenkin olla juuri romanien omissa kokemuksissa. Näitä kokemuksia ei ole kuultu liiaksi. Esimerkiksi riittävän laajalla aineistolla toteutetuille teemahaastatteluille voisi tässä tilanteessa olla kysyntää. Tällaisten haastattelujen toteuttaminen vaatii kuitenkin avointa yhteistyötä ja kontaktien luomista romaniyhteisöihin. Tämä olisi yksi tilaisuus lisätä sosiaalityön ja romanijärjestöjen välistä yhteistyötä, jota tämänkin tutkielman tulokset painottavat.

Olen pistänyt innolla merkille, kuinka Työnimi -kampanja ja sitä seurannut keskustelu on tuonut jo jonkinlaista positiivista muutosta. Yleinen paine on saanut useat yritykset lisäämään anonyymiä rekrytointia, jossa työhakemuslomakkeen käsittelijä ei tiedä hakemuksen jättäneen nimeä. Tällaisilla pienillä teoilla voi olla suuri merkitys Suomen romanien ja muiden syrjittyjen ryhmien kokeman tasavertaisuuden lisääntymisessä. Tällaisia tekoja odottaisi sosiaalityönkin tukevan. Samalla sosiaalityön soisi näkyvän esimerkiksi mediassa nykyistä huomattavasti laajemmassa mittakaavassa syrjinnän ja rasismien vastustajana. Eri tekojen vaikuttavuutta tulisi sitäkin tutkia, jotta parhaat keinot saataisiin käyttöön. Suomen romanien aseman parantaminen onkin mielestäni suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalityön velvollisuus sekä lopulta kaikkien etu.

LÄHTEET

Angersaari, Inga (2017) Romaniaaikuisten kertomukset turvallisuudesta ja turvattomuudesta. Itä-Suomen yliopiston sosiaalityön pro gradu. http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20170305/urn_nbn_fi_uef-20170305.pdf. Viitattu 27.12.2018.

Dominelli, Lena (2018) *Anti-Racist Social Work*. Practical Social Work series. BASW. London: Red Globe Press.

Granqvist, Kimmo (2012) Romanikielen historiaa Suomessa. Teoksessa Panu Pulma (toim.) *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 272–289.

Grönfors, Janette (2012) Mustalaislähetyksen lastenkotitoiminta. Teoksessa Panu Pulma (toim.) *Suomen romanien historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 241–249.

Hakala, Salli & Vesa, Juho (2013) Verkkokeskustelut ja sisällönerittely. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) *Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät*. Tampere: Vastapaino, 200–225.

Hallamaa, Jaana & Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma & Launis, Veikko (2006) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heinonen, Jari (2014) Rakenteellinen sosiaalityö muutoksessa ja muuttujana. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: UNIPress, 37–63.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2016) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Oy.

Hämäläinen, Juha (2014) Tiedontuotanto sosiaalityön rakenteellisena kysymyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: UNIPress, 64–86.

Hänninen, Kaija & Poikela Ritva (2016) Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 148–164.

IFSW (2012) Standards in social work practise meeting human rights. IFSW. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_92406-7.pdf. Viitattu 9.1.2019.

Ihmisoikeudet.net (2018) Ihmisoikeudet Suomessa. Ihmisoikeudet.net. <http://www.ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet-suomessa/>. Viitattu 9.1.2019.

Ihmisoikeudet.net (2018) Ihmisoikeuskasvatus. Verkkokurssi. Ihmisoikeudet.net. http://www.ihmisoikeudet.net/wp-content/uploads/2016/01/4_Syrjintä_yhdenvertaisuus_UUSI_YVLAKI.pdf. Viitattu 9.1.2019.

Katisko, Marja (2016) Kulttuurienvälinen kompetenssi sosiaalityössä. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 178–188.

Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.) (2013) Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.

Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne (2013) Tutkimuskohteena vuorovaikutus ja keskustelu verkossa. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 177–199.

Laaksonen, Salla-Maaria & Matikainen, Janne & Tikka, Minttu (2013) Tutkimusotteita verkosta. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 9–33.

Laitinen, Merja & Niskala, Asta (2014) Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino.

Majaniemi, Päivi & Viljanen, Anna Maria (2008) Romanivanhusten palvelutarvekartoitus. Helsinki: Suomen Romaniyhdistys ry.

Mikkola, Matti (2017) Euroopan sosiaaliset ihmisoikeudet ja Suomi. Teoksessa Eeva Nykänen, Laura Kalliomaa-Puha & Yrjö Mattila (toim.) Sosiaaliset oikeudet — näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 38–66.

Moilanen, Pentti & Räihä, Pekka (2007) Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 46–69.

MTV3 (2014). Uutiset. Kotimaa. Näin romanihametta tuetaan. <https://www.mtv.fi/uutiset/kotimaa/artikkeli/nain-romanasua-tuetaan-hameeseen-kouvolassa-133-helsingissa-410-euroa-vuodessa/2803300#gs.ZMtUW9A>. Viitattu 27.12.2018.

Mullaly, Bob (2007) The New Structural Social Work. Oxford: Oxford university press.

Mäenpää, Niina & Perho, Katja & Ärling, Mertsu (toim.) (2018) Uskalla! It's possible. Romanien sujuvat koulutus- ja työllisyyspolut. Tšetanes naal- ja Nevo tijia -hankkeiden loppujulkaisu. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Helsinki: Edita.

Niemelä, Pauli (2016) Hyvinvoinnin edistäminen sosiaalityön eetosena. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 97–108

Nykänen, Eeva & Kalliomaa-Puha, Laura & Mattila, Yrjö (toim.) (2017) Sosiaaliset oikeudet — näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Ojanen, Tuomas (2013) Perus- ja ihmisoikeudet Euroopan unionissa. Teoksessa Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.) Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 46–59.

Okitikpi, Toyin & Aymer, Cathy (2010) Key concepts in anti-discriminatory social work. London: SAGE.

Oulun kaupunki (2008) Vast Vastensa. Opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. Oulu.

Pentikäinen, Merja (2013) Vähemmistöjen ihmisoikeudet. Teoksessa Koivurova, Timo & Pirjatanniemi, Elina (toim.) Ihmisoikeuksien käsikirja. Helsinki: Tietosanoma, 222–245.

Pohjola, Anneli (2014) Rakenteellisen sosiaalityön paikannuksia. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIpress, 16–36.

Pulma, Panu (2006) Suljetut ovet. Pohjoismaiden romanipolitiikka 1500-luvulta EU- aikaan. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Pulma, Panu (toim.) (2012) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Puuronen, Vesa (2011) Rasistinen Suomi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Rajala, Susanna & Salonen, Minna & Blomerus, Satu & Nissilä, Leena (2011). Romanioppilaiden perusopetuksen tilannekatsaus 2010–2011 ja toimenpide-ehdotukset. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2011:26. http://oph.fi/download/140023_Romanioppilaiden_perusopetuksen_tilannekatsaus_2010-2011_ja_toimenpide-ehdotukset.pdf.

Viitattu 27.12.2018

Ranta-Tyrkkö, Satu (2016) Ihmisoikeudet ja sosiaalityö globaalien kriisien maailmassa. Teoksessa Jäppinen, Maija & Metteri, Anna & Ranta-Tyrkkö, Satu & Rauhala, Pirkko-

Liisa (toim.) Kansainvälinen sosiaalityö. Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2016. Tallinna: United Press Global, 273–300.

Rautiainen, Pauli (2017) Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina. Teoksessa Nykänen, Eeva & Kalliomaa-Puha, Laura & Mattila, Yrjö (toim.) Sosiaaliset oikeudet — näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 20–37.

Reichert, Elisabeth (2003) Social work and human rights. A foundation for policy and practice. New York: Columbia University Press.

Rekola, Tuula (2012) Romanian varhaisvaiheet suomessa: 1500-luvulta 1800-luvun puoliväliin. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 18–83.

Rikoslaki 19.12.1889/39. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>. Viitattu 28.12.2018.

Schreier, Margit (2012) Qualitative content analysis in practice. London: Sage.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301> Viitattu 2.1.2019.

SPR (2012) Ei rasismille. Suomen Punainen Risti. <https://www.eirasismille.fi/mita-on-rasismi>. Viitattu 28.12.2018.

STM (2018) Romaniasian neuvottelukunnan luonnos Suomen romanipoliittiseksi ohjelmaksi 2018–2022. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. <https://d2htbfmhc6rwjj.cloudfront.net/attachments/2/8/2/b8f3ed0a94bd287a23f951987d832.pdf>. Viitattu 2.1.2019.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 27.12.2018.

Suomen romanipoliittinen ohjelma (2009) Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:48. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72788/URN:NBN:fi-fe201504225296.pdf>. Viitattu 2.1.2019.

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. E-julkaisu. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf. Viitattu 18.12.2018.

Tervonen, Miika (2012) Kiertolaisia, silmätikkuja ja rajojen ylittäjiä: 1800-luvun lopulta toiseen maailmansotaan. Teoksessa Panu Pulma (toim.) Suomen romanien historia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 84–142.

Tiittinen, Laura & Lähteinen, Sanna (2014) Julkisen viestinnän keinoilla toteutetun rakenteellisen sosiaalityön tavoitteet. Teoksessa Anneli Pohjola, Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.) Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014. Kuopio: UNIPress, 191–212.

Toivanen, Reetta (2012) Romanit ja kulttuuri. Selvitys romanien osallisuudesta ja osallistumisesta kulttuuritoimintaan Suomessa. Ihmisoikeusliiton selvitys 1/2012. Ihmisoikeusliitto. http://www.kulttuuriakaikille.info/doc/monikulttuurisuus_kansio/Romanit_ja_kulttuuri.pdf. Viitattu 10.2.2019.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, Riikka & Östman, Sari (2013) Verkkotutkimuksen eettiset haasteet: Armi ja anoreksia. Teoksessa Salla-Maaria Laaksonen, Janne Matikainen & Minttu Tikka (toim.) Otteita verkosta. Verkon ja sosiaalisen median tutkimusmenetelmät. Tampere: Vastapaino, 49–67.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Viitattu 9.1.2019.

Törmä, Sinikka & Huotari, Kari (2018) Romanian asumisen ja yhdenvertaisuuden seurantaselvitys. Ympäristöministeriön raportteja 6/2018. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160489/YMra_6_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 29.12.2018.

Törrönen, Maritta (2016) Johdatus vastavuoroiseen sosiaalityöhön. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 11–22.

Törrönen Maritta (2016) Vastavuoroisuuden yhteisöllinen luonne. Teoksessa Maritta Törrönen, Kaija Hänninen, Päivi Jouttimäki, Tiina Lehto-Lunden, Petra Salovaara & Minna Veistilä (toim) Vastavuoroinen sosiaalityö. Helsinki: Gaudeamus, 39–56.

Vähemmistövaltuutettu (2014) Romanian kohtaama syrjintä. Vähemmistövaltuutetun julkaisut 2014. [https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+\(1\).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41](https://www.syrjinta.fi/documents/10181/10850/52878_romaniselvitys_verkkoon+(1).pdf/584516fc-d3a7-4f88-8ecc-c8b2271ebf41). Viitattu 29.12.2018.

Wellman, Eija (2017) Eri kulttuurien tuntemus hoitotyössä. Jyväskylä: Kirjaksi.Net

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=yhdenvertaisuuslaki>. Viitattu 28.12.2018.

LIITTEET

Liite 1

Lyhyt kirjoitelmapyyntö

Etsin vapaaehtoisia osallistumaan tutkimukseen. Tutkin Suomen romanien kohtamaa syrjintää ja rasismia. Voit osallistua tutkimukseen, jos olet yli 18-vuotias ja taustaltasi Suomen romaniväestöön kuuluva.

Teen Helsingin yliopistoon sosiaalityön maisterintutkielmaa, jonka tarkoituksena on selvittää, millaisia Suomen romaniväestön omat kokemukset syrjinnästä ja rasismista ovat. Toivon, että tutkimuksen avulla voitaisiin kuulla Suomen romanien omia näkemyksiä ja kokemuksia sekä tehdä sitä kautta parempaa syrjinnänvastaista ja antirasistista sosiaalityötä. Tutkimuksessa noudatan ehdotonta vaitiolovelvollisuutta, ja lopullisesta tutkielmasta ei pysty tunnistamaan yksittäisiä henkilöitä. Tutkimuksen valmistuttua hävitän kirjoitelmat asianmukaisesti. Kaikille kirjoitelman yhteyteen yhteystietonsa laittaneille postitan kopion lopullisesta maisterintutkielmasta ja lähetän mukana pienen palkkion (esim. karkkipussi, elokuvalippu tms.).

Pyydän sinua kirjoittamaan ajatuksesi mihin muotoon tahansa 31.12.2018 mennessä alla olevia kysymyksiä apuna käyttäen (toivomuksena 1 A4, vähempikin riittää). Lähetä kirjoitelma minulle sähköpostitse osoitteeseen janne.t.heinonen@helsinki.fi. Laita kirjoitelmaan halutessasi yhteystietosi ja ikäsi, vähintään kuitenkin sukupuolesi (M tai N). Kiitos!

Ohjaavat kysymykset kirjoitelmaan:

- 1. Mitä romanitausta sinulle merkitsee ja miten se näkyy arjessasi?**
- 2. Onko sinulla kokemuksia syrjinnästä ja/tai rasismista (esim. arjessa, työelämässä, viranomaisten kanssa asioidessa), ja jos on, millaisia ne ovat?**
- 3. Onko romanitaustallasi ollut mielestäsi vaikutusta hakiessasi työtä tai ollessasi työelämässä?**